

P
D
D

POLSKIE DOKUMENTY DYPLOMATYCZNE

KOMITET REDAKCYJNY

Przewodnicząca
Anna Zielińska-Rakowicz

Wiceprzewodniczący i redaktor naczelny
Włodzimierz Borodziej

Członkowie zwyczajni

Jerzy W. Borejsza, Sławomir Dębski, Bogdan Grzełoński, Magdalena Hulaś,
Marek Kornat, Maciej Koźmiński, Andrzej Kunert, Zbigniew Landau,
Paweł Machcewicz, Andrzej Paczkowski, Wojciech Rojek,
Adam Daniel Rotfeld, Krzysztof Ruchniewicz, Ryszard Stemplowski,
Piotr Wandycz, Stanisław Żerko

Członkowie ex officio

zastępca dyrektora Biura Archiwum i Zarządzania Informacją MSZ
– Małgorzata Mroczkowska
Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych – Władysław Stępnik
dyrektor Archiwum Akt Nowych – Tadeusz Krawczak

Sekretarz
Piotr Długolecki

POLSKIE
DOKUMENTY
DYPLOMATYCZNE

1933

REDAKTOR

Wojciech Skóra

WSPÓŁPRACA

Piotr Długolecki

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
WARSZAWA 2015

Wydawca dziękuje Archiwum Akt Nowych za pomoc udzieloną przy powstawaniu publikacji

© POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH 2015

www.pism.pl

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Eliza Otto

INDEKS OSOBOWY

Piotr Długolecki, Paweł Libera, Marta Przyłuska-Brzostek

INDEKS RZECZOWY

Izabela Mrzyglód

REDAKCJA TECHNICZNA

PROJEKT OKŁADKI

Dorota Dołęgowska

ISBN: 978-83-64895-49-4

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH

UL. WARECKA 1A, 00-950 WARSZAWA

Druk: RYKO. Poligrafia i intrologatorstwo. Lucyna Leśniewska
ul. Piłsudskiego 17, 05-480 Karczew

SPIS TREŚCI

WSTĘP	VII
LISTA DOKUMENTÓW	XIX
DOKUMENTY	1
WYKAZ SKRÓTÓW	859
INDEKS RZECZOWY	863
INDEKS OSOBOWY	873

WSTĘP

SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA I POLSKA POLITYKA ZAGRANICZNA W 1933 R.

Rok 1933 zapoczątkował gwałtowne zwroty w sytuacji politycznej Europy. 30 stycznia Adolf Hitler został kanclerzem Niemiec i jednym z jego głównych żądań była rewizja postanowień Traktatu Wersalskiego. Próby stworzenia nowych gwarancji bezpieczeństwa w Europie przez inicjatywę tzw. paktu czterech spелżyły na niczym. Podobnie nieskuteczne okazały się Międzynarodowa Konferencja Rozbrojeniowa i Liga Narodów. 14 października Niemcy wycofały się z prac konferencji, pięć dni później wystąpiły z Ligi.

Na tle tych przemian polityka polska zmierzała do podkreślania samodzielności wobec sojuszniczej Francji i dystansowania się od organizacji międzynarodowych. Koniunktura polityczna dla Polski była w 1933 r. korzystna, głównie z powodu rozejścia się dróg Niemiec i ZSRR. Większy nacisk kładziono w tej sytuacji na porozumienia bilateralne – w poważniejszym stopniu zależne od decyzji Warszawy. Zasadniczy przełom w polityce zagranicznej Polski dokonał się w stosunkach z Niemcami – wola ku temu była obopólna. Ich zaostrzenie z początku roku udało się szybko przewyciężyć i doprowadzić do zbliżenia, które znalazło wyraz w deklaracji o niestosowaniu przemocy, podpisanej ostatecznie w styczniu następnego roku. Niebagatelny wpływ na polsko-niemieckie relacje wywierała także sytuacja w Wolnym Mieście Gdańsku.

W 1933 r. nastąpiło dalsze ochłodzenie stosunków między Polską a Francją. Silnym katalizatorem były odmienne stanowiska obu państw wobec projektu paktu czterech, a później postępujące polepszenie kontaktów polsko-niemieckich. Relacje z ZSRR uległy natomiast poprawie. Wpłynęła na nie dodatkowo współpraca Warszawa–Moskwa dotycząca konwencji o definicji agresji, która przyczyniła się także do wzmocnienia w Europie przekonania, że Polska może być samodzielnym graczem.

Stosunki z Czechosłowacją mimo przejściowej poprawy jeszcze w tym samym roku wróciły do punktu wyjścia. Z kolei w relacjach z sojuszniczą Rumunią coraz bardziej widoczne były rozbieżności pomiędzy Warszawą a Bukaresztem wynikające z działań ministra Nicolae Titulescu. Wyraźnemu pogorszeniu – ze względu na wspomnianą koncepcję paktu czterech – uległy także stosunki z Włochami.

Rok 1933 zakończył się zgłoszeniem (ostatecznie niezrealizowanego) projektu zawarcia polsko-radzieckiej deklaracji, która miała gwarantować niezawisłość państw bałtyckich.

STRUKTURA MSZ. CENTRALA I PLACÓWKI ZAGRANICZNE

Na czele resortu stał Józef Beck, piastujący stanowisko ministra spraw zagranicznych od 2 listopada 1932 r. Podejmowanie zasadniczych decyzji w polityce zagranicznej i wybór kandydatów na najważniejsze stanowiska w MSZ należały jednak do Józefa Piłsudskiego, formalnie ministra spraw wojskowych¹. Beck, jak wynika z jego wypowiedzi i zachowanych dokumentów, był w tych kwestiach osobą przekazującą i realizującą dyrektywy marszałka. Więzy zaufania, szacunku i podległości opartej na autorytecie łączące obu sterników polskiej polityki zagranicznej sprawiły, że pomimo nieprzewidzianego w konstytucji mechanizmu kierownictwo MSZ było spójne. Zastępcą ministra Becka był podsekretarz stanu Jan Szembek, piastujący to stanowisko od 5 listopada 1932 r.; dyplomata znacznie bardziej doświadczony od swojego zwierzchnika.

Struktura urzędu centralnego MSZ nie uległa w 1933 r. większym zmianom. Od 1927 r. składał się z Gabinetu Ministra i trzech departamentów, które dzieliły się na wydziały.

¹ Do 9 maja 1933 r. premierem rządu był Aleksander Prystor, od 10 maja – Janusz Jędrzejewicz.

Ścisłe otoczenie ministra Becka objęło stanowiska wraz ze swoim przełożonym. Gabinet Ministra (symbol: G.M.), na którego czele od 2 listopada 1932 r. stali dyrektor Roman Dębicki i wicedyrektor Seweryn Sokołowski, początkowo składał się z Sekretariatu Ministra (S.M.)², Wydziału Szyfrów (G.M.S.)³, biura Radcy Prawnego (R.Pr.), Protokołu Dyplomatycznego (P.D.)⁴ i Wydziału Osobowego (W.O.). W kwietniu do Gabinetu włączono Bibliotekę i Archiwum MSZ⁵, a pod koniec roku także Sekretariat Departamentu Polityczno-Ekonomicznego kierowany przez Stefana Lubomirskiego – pod nazwą referatu politycznego (G.M.P.). Od 1 grudnia 1933 r. Gabinet składał się z czterech referatów: politycznego (podległego dyrektorowi G.M.) oraz szyfrów, archiwalnego i funduszu specjalnego (podlegających wicedyrektorowi Gabinetu). Wtedy też rozstrzygnięto, że pracownicy gabinetu będą obsługiwać zarówno ministra, jak i podsekretarza stanu⁶.

W realizacji polityki zagranicznej Polski główną rolę odgrywał jednak Departament Polityczno-Ekonomiczny (D.P.). Stanowisko dyrektora departamentu nie zostało obsadzone, co okazało się rozwiązaniem trwałym i prawdopodobnie wynikającym ze stylu kierowania resortem przez ministra Becka. Z tego powodu wzrosło znaczenie naczelników wydziałów (od 1934 r. w randze wicedyrektorów departamentu). Na czele Wydziału Organizacji Międzynarodowych (P.I.) stał od początku 1933 r. Tadeusz Gwiazdoski. Jego zastępcą od 6 marca 1933 r. był Michał Łubieński. W skład wydziału wchodziły referaty: Ligi Narodów (P.I.L.), spraw mniejszościowych (P.I.M.), gdański (P.I.G.), wyznań (P.I.W.) oraz spraw komunikacyjnych i granicznych (P.I.K.). Osobną komórką organizacyjną była utworzona w 1932 r. Delegacja na Konferencję Rozbrojenową, na której czele stał Tytus Komarnicki.

Najważniejszą w 1933 r. częścią Departamentu Polityczno-Ekonomicznego był Wydział Zachodni (P.II.). Jego pracami od 1928 r. kierował Józef Lipski, we wrześniu zastąpiony przez Józefa Potockiego. Wydział składał się z czterech referatów: centralno-europejskiego (kierownik Tadeusz Kunicki), anglosaskiego

² W skład sekretariatu, kierowanego przez Jerzego Matusińskiego, wchodziła kancelaria i referat funduszy specjalnych.

³ Wydział Szyfrów do 1 kwietnia 1933 r. wchodził w skład Departamentu Administracyjnego.

⁴ Protokół Dyplomatyczny, na którego czele stał Karol Romer, składał się z kancelarii i referatu ogólnego orderowego.

⁵ W wyniku likwidacji od 1 kwietnia 1933 r. Wydziału Historyczno-Naukowego (naczelnik Henryk Mościcki), wchodzącego w skład Departamentu Polityczno-Ekonomicznego.

⁶ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych”, nr 20 z 1 grudnia 1933 r.

(kierownik Wiktor Podoski), zachodniego (kierownik Konstanty Jeleński) i południowego (kierownik Witold Kozłowski).

Naczelnikiem Wydziału Wschodniego (P.III.) był Tadeusz Schätzel, podobnie jak Beck były oficer wywiadu polskiego, o doświadczeniach attaché wojskowego. W skład wydziału wchodziły referaty: sowiecki (kierownik Zygmunt Mostowski), Środkowej Europy (kierownik Jan Pawlica), bałtycki (kierownik Tadeusz Perkowski), Dalekiego Wschodu (kierownik Henryk Zaniewski) oraz Bliskiego Wschodu (kierownik Aleksander Zawisza).

Na czele Wydziału Traktatowego (P.V., jak wcześniej wspomniano Wydział Historyczno-Naukowy, P.IV., został zlikwidowany) stał Julian Makowski, wybitny znawca prawa międzynarodowego. Wydział tworzyły cztery referaty: umów dwustronnych, umów zbiorowych, kongresów oraz tłumaczeń.

Wydział Prasowy (P.VI.) był kierowany przez Wacława Przesmyckiego oraz dwóch zastępców Wacława Czosnowskiego i Emila Rueckera. W jego skład wchodziły cztery referaty: polityczny, propagandowy, naukowy i ogólny. Osobną komórką było biuro biuletynu prasowego MSZ, prowadzone przez Aharona Frenkiela.

Odrębną jednostką Departamentu był Radca Ekonomiczny (R.E.). Funkcję tę pełnił Antoni Roman, podlegało mu sześćdziesięciu urzędników.

Na czele Departamentu Konsularnego (D.K.) stał początkowo Wacław Jędrzejewicz, a od 15 września Wiktor Tomir Drymmer, wcześniej oficer zawodowy (również wywiadu wojskowego). Drymmer był jednocześnie naczelnikiem Wydziału Osobowego MSZ i szefem Biura Personalnego Prezydium Rady Ministrów. Połączenie tych stanowisk uczyniło z niego kluczową postać odpowiadającą za funkcjonowanie MSZ jako zespołu urzędników państwowych⁷.

W pierwszych miesiącach 1933 r. Departament Konsularny składał się z wydziałów Ogólno-Konsularnego (K.I.), Prawno-Konsularnego (K.II.) i Administracyjno-Konsularnego (K.III.). Od 1 kwietnia pierwszy z nich podzielono na dwa: Polityki Emigracyjnej (E.I.) i Polaków Zagranicą (E.II.). Tym samym sprawy Polaków za granicą, bez względu na ich obywatelstwo, znalazły się

⁷ Ok. 70% urzędników kontraktowych MSZ pracowało w służbie konsularnej. Zakres kompetencji naczelnika Wydziału Osobowego wzrósł od 1 kwietnia, gdy Referat Organizacyjny wyłączono z Departamentu Administracyjnego i przeniesiono do referatu ogólnego Wydziału Osobowego („Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych”, nr 8 z 15 kwietnia 1933 r.).

w niemal wyłącznej kompetencji służby konsularnej⁸. Dwa kolejne wydziały (K.II. i K.III.) połączono w jeden Wydział Opieki Prawnej (E.III.).

Departament Administracyjny (D.A.) odpowiadał za finansowe i techniczne aspekty działalności MSZ jako urzędu. Jego pracami kierował Stanisław Eska, od 1 października zastąpił go Stanisław Schimitzek. Departament składał się z Wydziału Budżetowo-Organizacyjnego (A.II.)⁹, Wydziału Gospodarczego (A.III.) oraz Biura Kontroli Rachunkowości Urzędów Zagranicznych (K.Z.)¹⁰.

Mimo że rok 1933 był pierwszym pełnym rokiem urzędowania ministra Becka, zmian wśród kierowników placówek dyplomatycznych było niewiele. Nie uległa też zmianie ich liczba i ranga.

TABELA: PLACÓWKI DYPLMATYCZNE POLSKI W 1933 R. I ICH KIEROWNICY

Ranga placówki	Siedziba placówki	Kierownik
Ambasady	Ankara	Kazimierz Olszowski (od 1 czerwca Jerzy Potocki)
	Londyn	Konstanty Skirmunt
	Paryż	Alfred Chłapowski
	Rzym	Tadeusz Romer (od 3 lipca Alfred Wysocki)
	Stolica Apostolska	Władysław Skrzyński
	Waszyngton	Stanisław Patek

⁸ W 1933 r. w wydawnictwie oficjalnym (sygnowanym przez Polską Agencję Telegraficzną) liczbę Polaków za granicą oszacowano na 8 220 000 osób, przebywających w 41 krajach. Byłaby to więc niemal jedna czwarta narodu polskiego, liczącego ogółem 31 mln (*Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1933*, Warszawa 1933, s. 14).

⁹ Od 1 kwietnia przekształcony w Wydział Budżetowy.

¹⁰ Biuro od 1 lipca zostało włączone do Wydziału Budżetowego Departamentu Administracyjnego („Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych”, nr 13 z 1 lipca 1933 r.).

WSTĘP

Poselstwa	Ateny	Paweł Jurjewicz
	Belgrad	Władysław Schwarzburg-Günther
	Berlin	Alfred Wysocki (od 3 lipca Józef Lipski)
	Berno	Jan Modzelewski
	Bruksela	Tadeusz Jackowski
	Budapeszt	Stanisław Łepkowski
	Buenos Aires	Władysław Mazurkiewicz
	Bukareszt	Mirosław Arciszewski
	Haga	Wacław Babiński
	Helsinki (Helsingfors)	Franciszek Charwat
	Kair	Tadeusz Jaroszewicz (od 20 maja, wcześniej wakaty)
	Kopenhaga	Michał Sokolnicki
	Lizbona	Jan Perłowski (od 10 czerwca Marian Szumlakowski)
	Madryt	Jan Perłowski
	Meksyk	Zygmunt Merdinger
	Moskwa	Juliusz Łukasiewicz
	Oslo	Władysław Neuman
	Praga	Wacław Grzybowski
	Rio de Janeiro	Tadeusz Grabowski
	Ryga	Zygmunt Beczkowicz (od 21 I)
	Sofia	Adam Tarnowski
	Szanghaj	Jerzy Barthel de Weydenthal
	Sztokholm	Konstanty Rozwadowski
Tallinn	Konrad Libicki (od 5 lipca Jan Starzewski)	
Teheran	Stanisław Hempel	
Tokio	Antoni Jażdżewski (od 10 czerwca Michał Mościcki)	
Wiedeń	Michał Mościcki (od 1 października Jan Gawroński)	
Placówki o charakterze specjalnym	Gdańsk – Komisariat Generalny	Kazimierz Papée
	Genewa – Delegacja przy Lidze Narodów	Edward Raczyński
	Katowice – Górnośląska Komisja Mieszana i Trybunał Rozjemczy Polsko-Niemiecki	Leon Babiński (przedstawiciel państwa), Kajetan Morawski-Dzierżykraj (sekretarz komisji mieszanej)

Źródło: *Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej według stanu na 1 kwietnia 1933 r.*, Warszawa 1933; *Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej według stanu na 1 kwietnia 1934 r.*, Warszawa 1934.

PODSTAWA WYBORU I ZASADY EDYCJI

Wybierając dokumenty do publikacji, skoncentrowano się na problematyce politycznej. Zagadnienia konsularne, ekonomiczne, wojskowe czy kulturalne uwzględniono w mniejszym stopniu. Zasadniczo pomijano teksty traktatów i raporty prasowe. O zawartości tomu decydowały też ograniczenia wynikające z luk w zachowanym materiale. Niektóre kierunki polskiej polityki zagranicznej zostały więc udokumentowane w mniejszym stopniu, niż wynikałoby z ich znaczenia dla polskiej polityki zagranicznej.

Dokumenty wchodzące w skład tomu pochodzą z archiwów znajdujących się w Polsce, Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych, co odzwierciedla złożone, nierzadko dramatyczne losy spuścizny polskiego MSZ¹¹.

Najwięcej dokumentów odnaleziono w warszawskim Archiwum Akt Nowych, w zespołach: Ministerstwo Spraw Zagranicznych 1918–1939, Ambasada RP w Berlinie, Ambasada RP w Londynie i Delegacja RP przy Lidze Narodów w Genewie. W mniejszym stopniu wykorzystano dokumenty odnalezione w spuściznach polskich placówek dyplomatycznych w Atenach, Budapeszcie, Moskwie, Paryżu, Pradze, Rzymie, Wiedniu oraz w zespole Sztab Główny (Wojska Polskiego). Część materiałów pochodzi z mikrofilmów przekazanych do AAN przez Instytut Hoovera (Uniwersytet Stanforda, USA), z zespołów: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ambasada RP w Londynie i Ambasada RP w Waszyngtonie oraz z zespołów poselstw w Bukareszcie i Kopenhadze¹².

W zbiorach krajowych interesujące dokumenty odnaleziono w Archiwum Państwowym w Gdańsku, w obszernym zespole Komisarz Generalny RP

¹¹ Dzieje spuścizny archiwalnej MSZ zostały opisane m.in. w: A. Gorczycki, W. Milewski, A. Suchcitz, *Guide to the Archives of the Polish Institute and Sikorski Museum*, vol. 1, Londyn 1985; W. Stępiak, *Akta Ministerstwa Spraw Zagranicznych II RP przechowywane w Hoover Institution Archives*, „Archiwista Polski” 1996, nr 3, s. 29–36; *Inwentarz akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych z lat [1915–1917] 1918–1939*, oprac. E. Kołodziej, Warszawa 2000, s. 11–12.

¹² Część tych materiałów jest dostępna w internecie (na stronie www.searcharchives.pl). W publikacji zastosowano sygnatury mikrofilmów z Instytutu Hoovera przechowywanych w AAN.

w Gdańsku. Wykorzystano też materiały z Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie (zespół Oddział II Sztabu Głównego/Generalnego Wojska Polskiego), opublikowane wcześniej w pracach Jana Jacka Bruskiego i Roberta Kuśnierza.

Spośród zagranicznych najważniejsze okazały się zbiory Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie (zespoły Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ambasada RP w Londynie, Ambasada RP w Watykanie, Delegat RP przy Lidze Narodów w Genewie). Nieco mniejsze znaczenie miało archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, z siedzibą w Nowym Jorku. Wykorzystano tamtejsze kolekcje (archiwa) Józefa Lipskiego, Romana Dębickiego, Leona Orłowskiego, Józefa Piłsudskiego i Michała Sokolnickiego. Jeden dokument pochodzi ze zbiorów Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce (Polish Institute of Arts and Sciences of America), z zespołu Poselstwo Rio de Janeiro¹³.

W zbiorze wykorzystano ponadto opracowania zamieszczone w wewnątrzministerialnym biuletynie „Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica”, powielanym w 1933 r. w liczbie 57 numerowanych egzemplarzy (z klauzulą „ściśle tajne”), które następnie rozsyłano do najwyższych władz kraju, kierownictwa MSZ i części placówek zagranicznych MSZ¹⁴. Można przypuszczać, że zostały sporządzone przez pracowników Wydziału Prasowego MSZ na podstawie raportów urzędników resortu. Fragmenty obszernych numerów biuletynu (ostatni z 1933 r., wydany 30 grudnia, kończył się stroną 1419) wykorzystano w przypadkach, jeśli na temat danego wydarzenia nie udało się odnaleźć wiadomości bezpośrednich w archiwaliach albo gdy były one szczątkowe.

Większość zamieszczonych w tomie materiałów nie była wcześniej publikowana. Jeśli dokument został wcześniej wydany drukiem, informację umieszczono pod tekstem dokumentu, zapis bibliograficzny podając w wersji skróconej. Zastosowano następujące skróty:

– DDPPZ – T. Jędruszczak, M. Nowak-Kiełbikowa (red.), *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, t. 2: 1933–1939, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1996;

– *Diplomat in Berlin* – W. Jędrzejewicz (red.), *Diplomat in Berlin 1933–1939. Papers and Memoirs of Józef Lipski – Ambassador of Poland*, Columbia University Press, New York – London 1968;

¹³ Kwerendy w archiwach w USA przeprowadził Piotr Długolecki.

¹⁴ Poza urzędnikami MSZ biuletyn otrzymywali prezes Rady Ministrów, szef Sztabu Głównego i Kancelaria Cywilna Prezydenta RP.

- DMPR – E. Basiński i in. (red.), *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. 6: 1933–1938, Książka i Wiedza, Warszawa 1967;
- DTJS – T. Komarnicki (oprac.), *Diariusz i teki Jana Szembeka (1935–1945)*, t. I, Polski Ośrodek Naukowy w Londynie, Londyn 1964;
- *Genevska Konferencja* – W. Michowicz, *Genevska Konferencja Rozbrojeniowa 1932–1937 a dyplomacja polska*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 1989;
- *Geneza polsko-niemieckiej deklaracji* – K. Lapter, *Dokumenty dotyczące genezy polsko-niemieckiej deklaracji o niestosowaniu przemocy z 26.I.1934 (Z archiwum Józefa Lipskiego)*, „Studia z Najnowszych Dziejów Powszechnych”, t. 5, Warszawa 1963;
- *Hołodomor* – J.J. Bruski (wybór i oprac.), *Hołodomor 1932–1933. Wielki Głód na Ukrainie w dokumentach polskiej dyplomacji i wywiadu*, PISM, Warszawa 2008;
- *Obóz koncentracyjny w Dachau* – J. Tomaszewski, *Siedemdziesiąt pięć lat temu powstał obóz koncentracyjny w Dachau... (raporty konsularne)*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2008, nr 4, s. 131–132;
- *Pakt Piłsudski–Hitler* – K. Lapter, *Pakt Piłsudski–Hitler. Polsko-niemiecka deklaracja o niestosowaniu przemocy z 26 stycznia 1934 roku*, Książka i Wiedza, Warszawa 1962;
- PBK – tzw. Polska Biała Księga w wersjach językowych: francuskiej (*Les relations polono-allemandes et polono-soviétiques au cours de la période 1933–1939. Recueil de documents officiels*, Flammarion, Paris 1940), angielskiej (*Official Documents Concerning Polish-German and Polish-Soviet Relations 1933–1939. The Polish White Book*, Roy-Publishers, New York [1940]) i niemieckiej (*Die polnisch-deutschen und die polnisch-sowjetrussischen Beziehungen im Zeitraum von 1933 bis 1939. Dokumente und Urkunden zum Kriegsausbruch*, Basel 1940), o wspólnej numeracji dokumentów;
- *Pomór* – R. Kuśnierz, *Pomór w „raju bolszewickim”. Głód na Ukrainie w latach 1932–1933 w świetle polskich dokumentów dyplomatycznych i dokumentów wywiadu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008;
- *Referaty: Francja* – H. Chałupczak i E. Kołodziej (oprac.), *Zjazdy i konferencje konsulów polskich we Francji. Protokoły i referaty 1931–1938*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009;
- *Referaty: ZSRR* – E. Kołodziej, M. Mazur, T. Radzik (opr.), *Zjazdy konsulów polskich w ZSRR. Protokoły i referaty 1927–1934*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011;

– *Wielki Głód – Wielki Głód na Ukrainie 1932–1933*, t. 7 [*Golodomor v Ukraïni 1932–1933*, t. 7], Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu et al., Warszawa–Kijów 2008.

OPRACOWANIE DOKUMENTÓW

Do druku przyjęto 385 dokumentów, dodatkowo pewna ich liczba została umieszczona – we fragmentach lub w całości – w przypisach. Stosowano zasadę publikowania wyłącznie na podstawie oryginałów. Zgodnie z regułami serii tom nie zawiera dokumentów publikowanych jedynie na podstawie przedruków z wcześniejszych edycji.

Dokumenty ułożono w porządku chronologicznym. Nie w każdym przypadku udało się ustalić dokładną datę ich wytworzenia. Notatki z rozmów pozabawione dokładnej daty spisania są opatrzone datą przybliżoną umieszczoną w nawiasie kwadratowym, z reguły po dniu, w którym odbyła się rozmowa.

W główce dokumentu podano dzienną datę sporządzenia, jego charakter (np. instrukcja, telegram, okólnik itp.), autora i adresata oraz główny problem poruszany w piśmie. W przypadku dokumentów skierowanych do centrali rezygnowano z podawania adresata. Nie zamieszczono numerów kart, gdyż paginacja często ulega zmianie, a w niektórych archiwach w ogóle nie jest stosowana. Nie zaznaczono też, czy podstawą edycji był oryginał, czy kopia. W większości wybrane dokumenty to maszynopisy, rękopisy zaznaczono w metryczce skrótem „rkps”.

W metryczce pod tekstem zawarto informację o miejscu przechowywania dokumentu (archiwum, zespół oraz numer archiwalnej sygnatury), a także o ewentualnej wcześniejszej publikacji dokumentu.

Starano się publikować dokumenty w całości. Wyjątków jest kilka, głównie z powodu zbyt dużej objętości dokumentu, ale też braku stron w oryginale lub nieczytelnych fragmentów. Pominięcia zaznaczono nawiasem kwadratowym i w przypisie podano informację, jakie treści zostały opuszczone (nie dotyczy to materiałów z biuletynu „Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica”). W tekście dokumentów nie uwzględniono nagłówków z papieru listowego, drukowanych elementów formularza telegramów szyfrowych, stempli, sformułowań typu „za zgodność” i towarzyszących im podpisów z datami, informacji o liczbie sporządzonych egzemplarzy i załączników. Pominięto też rozdzielnik, informację, dokąd przesłano kopie (poza jednostkami centrali MSZ), zamieszczono w przypisach. Zrezygnowano z informowania o kopiach publikowanego

dokumentu, które znaleziono w innych archiwach lub zespołach. Zachowano adnotacje dotyczące klauzuli tajności.

Wychodząc z założenia, że każdy przekład jest interpretacją, zrezygnowano z tłumaczenia dokumentów sporządzonych w językach obcych.

Przypisy, ograniczone do niezbędnego minimum, objaśniają niektóre kwestie poruszane w dokumencie. Przyjęto zasadę, że wyjaśnienia podaje się tylko raz – przy pierwszej wzmiance. W niektórych przypadkach stosowano odesłania do przypisów zamieszczonych wcześniej. Podane w przypisach datyienne, przy których nie podano roku, dotyczą 1933 r. Przypisy oryginalne, występujące w nielicznych dokumentach, oznaczano literami x, xx itd. Z przypisów biograficznych zrezygnowano. Informacje o funkcjach pełnionych w 1933 r. zawarto w indeksie osobowym.

Wprowadzono oznaczenia literowe informujące o cechach formalnych dokumentu. Odręczne dopiski lub komentarze wyróżniono kursywą. Pomijano dopiski z okresów późniejszych, na przykład związane z przeredagowaniem tekstu na różne potrzeby, również edytorskie.

W tomie zastosowano następujące literowe oznaczenia tekstu:

a ... a	tak w tekście,
b ... b	komentarz odręczny,
c ... c	odręczna poprawka w tekście lub dopisek,
d ... d	podkreślenie odręczne,
e ... e	zakreślenie na marginesie,
f ... f	podpis odręczny,
g ... g	podpis nieczytelny,
h ... h	przekreślenie,
i ... i	tekst nieczytelny,
j ... j	znak zapytania.

Do minimum ograniczono ingerencje korektorskie w oryginalny tekst dokumentów. Nie ingerowano w ich styl. Pozostawiono właściwą dla 1933 r. ortografię. Pomimo działań unifikacyjnych istniały wówczas różnice regionalne, które zostały zniesione dopiero w wyniku postanowień Komitetu Ortograficznego Polskiej Akademii Nauk w latach 1935–1936. W publikowanych materiałach uzupełniano polskie znaki diakrytyczne, poprawiano (bez zaznaczania) oczywiste błędy literowe, ortograficzne, interpunkcyjne. Nieliczne dopiski odredakcyjne i uzupełnienia dokumentów oznaczano nawiasami kwadratowymi.

Wielkie i małe litery zachowano w formie takiej, w jakiej występowały w oryginałach. Nie korygowano usterek związanych z odmianą nazwisk, pozostawiano też występujące w dokumentach nieprawidłowe wersje ich zapisu, zwłaszcza spolonizowane formy nazwisk rosyjskich, czeskich czy litewskich. Prawidłową pisownię nazwisk zawiera indeks osobowy, odnotowano w nim także niektóre występujące w publikowanych dokumentach spolszczone zapisy obcych nazwisk – z odesłaniem do wersji poprawnej.

PODZIĘKOWANIA

Za wsparcie i zrozumienie chcę podziękować pracownikom archiwów, w których przeprowadzono kwerendy: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie (przede wszystkim pani Jadwidze Kowalskiej i dr. Andrzejowi Suchcitzowi), Archiwum Państwowego w Gdańsku oraz Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce. Słowa wdzięczności – za cenne uwagi i pomoc w kwerendzie – kieruję do recenzentów, dr. hab. Krzysztofa Kani i prof. Stanisława Żerki. W czasie prac nad tomem wielce pomocnymi uwagami służyli także dr Magdalena Hułas i niestety już nieżyjący prof. Jerzy Tomaszewski. Dziękuję także redaktorowi naczelnemu serii, prof. Włodzimierzowi Borodziejowi, za zaufanie, życzliwość i pracę włożoną w przygotowanie tomu. O przyjęcie wyrazów wdzięczności proszę również dr. hab. Jana Jacka Bruskiego, dr. hab. Roberta Kuśnierza i prof. Mariusza Wołosa.

Wojciech Skóra

LISTA DOKUMENTÓW

nr	data	tytuł-treść	strona
1	4 stycznia, notatka Wydziału Zachodniego	Gospodarcze i polityczne trudności w stosunkach niemiecko-włoskich powodem ożywienia relacji Rzymu z Warszawą.	3
2	6 stycznia, notatka ambasadora w Londynie	„Wątpliwe jest, aby cała historia o oświadczeniu Mussoliniego” na temat polskich granic „mogła być wymyślona” przez brytyjskiego dziennikarza.	5
3	9 stycznia, telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do ambasady w Paryżu	Konieczne podjęcie działań przez ambasadę w sprawie publikacji prasy francuskiej dotyczących możliwości zmian polskich granic.	6
4	10 stycznia, instrukcja dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych dla ambasadora w Paryżu	„Podróż Pana Podsekretarza Stanu do Rzymu wywołała [...] dość żywe zainteresowanie w opinji francuskiej”, konieczne wyjaśnienie, że wizyta „nosi charakter czysto kurtuazyjny i ma na celu nawiązanie kontaktów osobistych”.	7

LISTA DOKUMENTÓW

5	10 stycznia, list naczelnika Wydziału Zachodniego do pracownika poselstwa w Berlinie
„Obecnie prowadzona kampanja rewizjonistyczna niemiecka nosi przedewszystkiem znamiona taktyczne, a nie liczy się z możliwością konkretnej rozgrywki”; niewielki postęp w polsko-niemieckich rokowaniach gospodarczych.	9
6	11 stycznia, raport konsula generalnego w Monachium
„Z chwilą przejścia Hitlera z drogi rewolucyjnej na drogę parlamentarnego zdobycia władzy w Rzeszy partja jego została zorganizowaną na wzór szablonowych partji niemieckich z zachowaniem dla jej bojówki – oddziałów szturmowych – charakteru bardziej wojskowego niż inne bojówki partyjne”.	12
7	[po 12 stycznia], niepodpisana notatka
Rozmowa naczelnika Wydziału Zachodniego z posłem Niemiec o trudnościach we wzajemnych relacjach gospodarczych.	16
8	13 stycznia, raport posła w Pradze
Czechosłowacja wobec równouprawnienia Niemiec: „Narady trzech ministrów spraw zagranicznych” w czasie konferencji Małej Ententy w Belgradzie „dały uzgodnienie co do zasadniczych wytycznych, pozostawiając jednak każdemu z nich swobodę szczegółowej taktyki”.	18
9	[po 13 stycznia], niepodpisana notatka
Rozmowa naczelnika Wydziału Zachodniego z ambasadorem Francji okazją do wymiany poglądów na temat stosunków obydwu państw z Niemcami.	19
10	15 stycznia, list podsekretarza stanu do naczelnika Wydziału Zachodniego [?]
Rozmowa podsekretarza stanu z Mussolinim „punktem kulminacyjnym” wizyty we Włoszech; audiencja u papieża „odbyła się bez nieprzyjemnych incydentów”.	22
11	17 stycznia, pismo naczelnika Wydziału Organizacji Międzynarodowych do poselstwa w Berlinie
Instrukcja w sprawie rozpowszechniania w czasie 70. sesji Rady Ligi Narodów informacji o problemach mniejszości polskiej w Niemczech.	24

LISTA DOKUMENTÓW

12	22 stycznia, notatka referenta Wydziału Prawno-Konsularnego Kontrowersje w relacjach ze Stolicą Apostolską w związku z mianowaniem nowych biskupów.	25
13	22 stycznia, raport konsula generalnego w Monachium dla posła w Berlinie Prawdopodobne desygnowanie Hitlera na stanowisko kanclerza Niemiec.	30
14	23 stycznia, raport ambasadora w Paryżu „Zupełna dezorientacja co do dalszego rozwoju prac Konferencji Rozbrojeniowej”.	32
15	23 stycznia, list zastępcy naczelnika Wydziału Wschodniego do radcy poselstwa w Berlinie [?] W sprawie rokowań rumuńsko-radzieckich „niemałą rolę odgrywają Niemcy, którzy wszelkimi sposobami starają się uniemożliwić podpisanie paktu”.	35
16	23 stycznia, raport ambasadora w Paryżu Życzliwe stanowisko Francji wobec projektu neutralności Austrii.	37
17	[po 23 stycznia], niepodpisana notatka Rozmowa ministra spraw zagranicznych z delegatem USA na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową okazją do wymiany poglądów na tematy rozbrojeniowe.	38
18	24 stycznia, instrukcja naczelnika Wydziału Zachodniego dla ambasadora w Paryżu Konieczne przeciwdziałanie „niemieckiej kampanji rewizjonistycznej” w prasie francuskiej.	40
19	26 stycznia, raport ambasady w Waszyngtonie (fragment) „Szereg artykułów i notatek” w prasie amerykańskiej w związku z przyjazdem nowego ambasadora Polski do USA.	43
20	28 stycznia, raport ambasadora w Paryżu Niejasności w stosunkach polsko-francuskich – rozmowa ambasadora z premierem Francji „trwała przeszło godzinę i miała charakter bardzo szczerzej i przyjaznej wymiany zdań”.	44
21	29 stycznia, sprawozdanie posła w Berlinie W czasie przesilenia rządowego w Niemczech „otoczenie Hindenburga dąży stale do wciągnięcia” Hitlera „do władzy bez oddawania mu jej niepodzielnie”.	48

LISTA DOKUMENTÓW

22	31 stycznia, notatka delegata przy Lidze Narodów
Różnice w postępowaniu władz Polski i Niemiec w sprawach mniejszościowych.	50
23	4 lutego, raport ambasady w Londynie
Według War Office „ostatecznym celem polityki niemieckiej jest wojna”.	53
24	6 lutego, niepodpisana notatka
Stanowisko Warszawy niezgodne z oczekiwaniami Paryża: minister Beck w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych Francji „skonstatował, że plan francuski całkowicie leży i że ogólna opinia na Konferencji jest tego rodzaju, że plan ten jest całkowicie niewykonalny”.	55
25	7 lutego, raport delegata przy Lidze Narodów (z załącznikiem)
Niezadowolenie Paryża z negatywnego stanowiska Polski wobec francuskiego planu rozbrojeniowego.	56
26	7 lutego, raport polityczny ambasady w Waszyngtonie
„Zupełny spokój” prasy amerykańskiej reakcją na utworzenie rządu przez Hitlera.	64
27	7 lutego, list ambasadora w Ankarze do delegata przy Lidze Narodów
Polska wobec japońskich planów – ewentualne wystąpienie Japonii z Ligi Narodów „nie mogłoby w żadnym wypadku pociągnąć za sobą utraty przez nią suwerennych praw”.	67
28	8 lutego, raport ambasadora w Paryżu
„Pesymistyczny pogląd” polityków francuskich „co do dalszego rozwoju sytuacji wewnętrznej w Niemczech”.	68
29	9 lutego, list radcy ambasady w Londynie [?] do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych
Konieczne wsparcie kampanii wyborczej kandydata do brytyjskiej Izby Gmin.	70
30	11 lutego, wyciąg z raportu ambasadora w Paryżu
Rozmowa z premierem Francji: zwrócenie uwagi na „olbrzymie trudności” w stosunkach gospodarczych wywołane francuskim systemem kontyngentów, życzliwe stanowisko premiera w sprawach emigracyjnych.	72
31	12 lutego, raport posła w Berlinie
Niepewność co do dalszego rozwoju sytuacji w Niemczech po utworzeniu rządu przez Hitlera.	73

LISTA DOKUMENTÓW

- 32 14 lutego, raport delegata przy Lidze Narodów 77
W polsko-niemieckich sporach mniejszościowych na forum Ligi Narodów „największe zainteresowanie sfer politycznych i prasowych budziła bezsprzecznie sprawa reformy rolnej”.
- 33 14 lutego, niepodpisana notatka 83
Rozmowa naczelnika Wydziału Zachodniego z chargé d'affaires a.i. poselstwa Belgii o spokojnej reakcji Polski na utworzenie rządu Hitlera.
- 34 16 lutego, raport chargé d'affaires a.i. poselstwa w Tokio 85
W ocenie japońskiego MSZ „Japonja została kozłem ofiarnym dla interesów europejskich, które obawiają się usankcjonowania precedensów na wypadek agresji niemieckiej”.
- 35 [po 20 lutego], niepodpisana notatka 88
Rozmowa naczelnika Wydziału Zachodniego z posłem Niemiec o sprawach bieżących we wzajemnych relacjach – exposé sejmowe Becka „doznało naogół dobrego przyjęcia przez prasę niemiecką”.
- 36 21 lutego, raport posła w Kopenhadze 90
Zeszłoroczny pobyt prymasa Polski w Danii „był nader pomyślnym”, jednakże „stan duszpasterstwa emigracji polskiej w Danji niestety nie uległ żadnej poprawie”.
- 37 21 lutego, notatka zastępcy naczelnika Wydziału Prasowego 92
Znaczące zmiany „zaszły w nastrojach wewnętrznych Poselstwa Niemieckiego w związku z hitleryzacją”.
- 38 22 lutego, telefonogram naczelnika Wydziału Organizacji Międzynarodowych do delegata przy Lidze Narodów 93
„Zmuszeni jesteśmy wypowiedzieć się przeciw rezolucji” w sprawie ujednoczenia typów armii państw europejskich.
- 39 23 lutego, raport komisarza generalnego w Gdańsku 94
Wysoki komisarz Ligi Narodów w Wolnym Mieście „dawał [...] wyraz trosce, jaką przejmuje go perspektywa dojścia hitlerowców do władzy w Gdańsku”.
- 40 25 lutego, notatka zastępcy naczelnika Wydziału Prasowego 96
„Wysoce pochlebne” oceny wojska polskiego formułowane przez gen. Denain.

LISTA DOKUMENTÓW

41	25 lutego, notatka zastępcy naczelnika Wydziału Prasowego
Krytyczne wypowiedzi byłego szefa francuskiej misji woj-
skowej w Polsce na temat „korytarza” pomorskiego.	97
42	26 lutego, raport posła w Berlinie
„Niemcy podzieliły się na dwa obozy: w jednym z nich
lewica zaciska bezsilnie pięści i zapowiada zemstę, [...] w drugim krzążą się hitlerowcy coraz żwawiej i coraz ra-
dośniej około odbudowy nowych Niemiec”.	98
43	28 lutego, raport ambasady w Waszyngtonie
„Po raz pierwszy od szeregu lat w tutejszym społe-
czeństwie i prasie żydowskiej prowadzona jest akcja
anty-polska, mająca wszelkie cechy zorganizowanej i sys-
tematycznej kampanji”.	100
44	28 lutego, raport chargé d'affaires poselstwa w Kairze
Wskazane udzielenie na forum Ligi Narodów poparcia dla
działań Egiptu w walce z handlem narkotykami.	103
45	28 lutego, raport posła w Atenach
„Wielkie zadowolenie” ministra spraw zagranicznych Gre-
cji w związku z działaniami i zacieśnieniem współpracy
państw Małej Ententy.	105
46	1 marca, raport wicekonsula w Kijowie dla posła w Moskwie
Katastrofalna sytuacja w obwodzie kijowskim – „brak
chleba i olbrzymie trudności aprowizacyjne”.	107
47	2 marca, raport posła w Berlinie
„Podstawy porozumienia między Berlinem a Moskwą są
zbyt solidne i dla obu stron zbyt korzystne, aby względy
na politykę wewnętrzną mogły je osłabić”.	109
48	2 marca, instrukcja ministra spraw zagranicznych dla komisarza
generalnego w Gdańsku
Decyzja w sprawie wzmocnienia polskiej załogi na Wester-
platte: „do basenu Westerplatte wejdzie O.R.P. «Wilja»,
która wysadzi na ląd kompanię piechoty dla zabezpiecze-
nia znajdujących się tam zapasów amunicji i instalacji”.	111
49	2 marca, list zastępcy naczelnika Wydziału Organizacji
Międzynarodowych do komisarza generalnego w Gdańsku
Komentarz do instrukcji ministra Becka w sprawie
Westerplatte.	113

LISTA DOKUMENTÓW

- 50 2 marca, raport posła w Berlinie 114
„Niewyjaśniona ostatecznie sprawa podpalenia Reichstagu i związane z nią ostre zarządzenia rządu Rzeszy przeciw partii komunistycznej, a także [...] przeciw socjaldemokratom i pacyfistom – zmieniły znacznie atmosferę końcowych dni kampanji wyborczej”.
- 51 4 marca, instrukcja ministra spraw zagranicznych dla komisarza generalnego w Wolnym Mieście Gdańsku 116
Potrzeba uprzedzenia ewentualnego protestu wysokiego komisarza LN w związku ze wzmocnieniem polskiej załogi na Westerplatte.
- 52 6 marca, list sekretarza generalnego delegacji polskiej na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową do delegata przy Lidze Narodów 117
„Konieczność szybkiej decyzji ze strony naszych kompetentnych czynników” w sprawie brytyjskich propozycji rozbrojeniowych.
- 53 7 marca, raport komisarza generalnego w Wolnym Mieście 120
Konsekwencje wzmocnienia polskiej załogi na Westerplatte: wysoki komisarz Ligi Narodów w Gdańsku „dał wyraz swemu ubolewaniu, że Rząd Polski godzi w autorytet stanowiska Wysokiego Komisarza i jego osobisty”.
- 54 7 marca, raport attaché wojskowego w Rydze dla szefa Oddziału II Sztabu Głównego (fragmenty) 121
„Ostatnie wydarzenia w dziedzinie wielkiej polityki międzynarodowej (zwycięstwo hitleryzmu w Niemczech, zacieśnienie bloku Małej Ententy i.t.p.) wywołały szereg refleksów na terenie państw bałtyckich – szczególnie może widocznych w stosunkach lotewsko-estońskich”.
- 55 9 marca, raport ambasadora w Londynie 125
Rzekome sondáže władz USA „co do możliwości «pokojowego rozwiązania sprawy korytarza»”.
- 56 9 marca, list ambasadora w Londynie do ministra spraw zagranicznych 126
Zaniepokojenie zmianami we włoskiej polityce zagranicznej oraz w relacjach z Niemcami i Wielką Brytanią: „Mussolini codziennie rozmawia przez telefon z Hitlerem”.
- 57 9 marca, raport posła w Berlinie 129
„Hitler i jego najbliższe otoczenie mają narazie jeden tylko cel przed sobą, tj. uporanie się z wewnętrznym przeciwnikiem i załatwienie z nim dawnych porachunków”.

LISTA DOKUMENTÓW

- 58 10 marca, raport ambasadora w Londynie 132
„Wszystkie pisma dały wyraz głębokiemu zaniepokojeniu nurtującemu opinię publiczną” po wyborczym zwycięstwie NSDAP.
- 59 13 marca, okólnik posła w Berlinie 135
Konieczna reakcja na stosowanie przez urzędy niemieckiej nazwy „Ostoberschlesien”.
- 60 14 marca, raport komisarza generalnego w Wolnym Mieście Gdańsku 136
„Dla utrzymania w naszej dyspozycji basenu na Westerplatte i upozorowania konieczności postoju w basenie okrętu R.P. «WILJA» koniecznym jest zgłosić do Senatu szczegóły [...] dotyczące materiału wojennego, który tam winien być przeładowany”.
- 61 15 marca, raport konsula w Olsztynie 137
Represje stosowane w powiecie szczycieńskim „wobec tych grup ludności, które bądź jako socjaliści i komuniści zostały ogłoszone jako wrogie przez obecny rząd Hitlera, bądź też z powodu swej odrębności rasowej, jak żydzi, są zwalczane przez ruch hitlerowski”.
- 62 15 marca, rozkaz szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej 140
„Wilja odejdzie z Westerplatte do Gdyni z kompanją [...] w czwartek szesnastego o godz. 22 minut 30”.
- 63 17 marca, niepodpisana notatka 142
Rozmowa ministra spraw zagranicznych z premierem Wielkiej Brytanii „z braku czasu nie mogła wyjść poza stadium wyrażenia poglądów i zaznaczenia stanowisk”.
- 64 18 marca, instrukcja naczelnika Wydziału Prasowego dla delegacji przy Lidze Narodów 145
Wobec nastrojów antysemitycznych w Niemczech konieczne podjęcie akcji propagandowej „dla wpłynięcia na opinię żydostwa międzynarodowego w kierunku zmiany jego dotychczas wybitnie proniemieckiego nastawienia”.
- 65 20 marca, raport chargé d'affaires a.i. ambasady w Rzymie 146
W związku ze zgłoszeniem przez Mussoliniego inicjatywy paktu czterech ambasad Francji „nalegał usilnie na to, by prasa i opinia polska ustosunkowały się do wyniku rozmów rzymskich możliwie najprzychylniej i z optymizmem”.

LISTA DOKUMENTÓW

66	21 marca, raport delegacji przy Lidze Narodów	Zalecana powściągliwość wobec działań Ligi Narodów w sprawie konfliktu japońsko-chińskiego.	149
67	21 marca, pismo Ministerstwa Skarbu do MSZ	Konieczne dalsze odłożenie spłaty polskiego zadłużenia wobec Norwegii.	154
68	23 marca, telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do ambasadora w Londynie	Projekt paktu czterech – „Porozumienie włosko-angielskie, które w założeniu swem zmierza do koncertu czterech mocarstw, jest sprzeczne z interesami Polski”.	156
69	[po 23 marca], notatka posła w Moskwie	Rozmowa z ludowym komisarzem spraw zagranicznych o bieżących wydarzeniach międzynarodowych: projekt paktu czterech „nie może być w żadnym wypadku przyjęty przez Francję – dla Niemiec i Włoch jest on raczej wygodny – dla ZSSR oczywiście nie do przyjęcia, również dla Polski i Małej Entente’y – wobec tego nie będzie on zrealizowany”.	158
70	24 marca, okólnik ministra spraw zagranicznych	Kryzys w stosunkach polsko-włoskich i rezygnacja ambasadora w związku z inicjatywą paktu czterech.	160
71	25 marca, telegram ambasadora w Ankarze	Informacje ministra spraw zagranicznych Turcji w sprawie paktu czterech – „rewizja traktatów została w zasadzie przyjęta [...], mocarstwa mają nam zaofiarować Klajpedę”.	161
72	26 marca, list posła w Sofii do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych	Bieżące wydarzenia międzynarodowe: „Niewątpliwie lepiej byłoby, gdybyśmy nieco wcześniej przystąpili do «rewizji» naszych zapatrywań na stosunki polsko-włoskie i polsko-małoententowe oraz na możliwości roli naszej w Genewie wogóle, a na Konferencji Rozbrojeniowej w szczególności”.	162
73	26 marca, raport posła w Belgradzie	Rozmowa z jugosłowiańskim ministrem spraw zagranicznych na temat bieżącej sytuacji międzynarodowej – zdaniem Jevticia „sympatja i uznanie, jakimi Polska cieszy się w Jugosławji, mogą i powinny stać się ważnym elementem	166

LISTA DOKUMENTÓW

- moralnym, a nawet i politycznym korzystnym dla Polski w jej konflikcie z Niemcami”.
- 74 27 marca, okólnik naczelnika Wydziału Prasowego
Polecenie przysyłania „opisów [...] zajęć antypolskich”
w czasie wyborów w Niemczech. 170
- 75 27 marca, pismo chargé d'affaires a.i. poselstwa w Kopenhadze
Zaniepokojenie Kopenhagi stanem relacji niemiecko-
duńskich. 171
- 76 27 marca, raport posła w Moskwie
„Konsulaty nasze w Mińsku i w Kijowie doniosły ostatnio
o zwiększonym szykanowaniu polaków-petentów odwie-
dzających nasze placówki konsularne”. 172
- 77 28 marca, pismo konsula generalnego w Kurytybie
Konieczne udzielenie pomocy zakonnicom polskim
w Brazylii. 173
- 78 29 marca, telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do ambasadora
w Londynie
„Rząd Polski nie może w tych warunkach ustosunkować
się pozytywnie do włoskiego projektu układu czterech
mocarstw”. 174
- 79 29 marca, pismo naczelnika Wydziału Organizacji Międzynarodowych
do poselstwa w Berlinie
Prośba o „o dyskretne wybadanie, jakie stanowisko zajmu-
je Nuncjusz w Berlinie” w sprawie planowanego zawarcia
konkordatu przez Niemcy. 176
- 80 30 marca, raport posła w Berlinie
„Gromadzące się z każdym dniem coraz to nowe prze-
ciwieństwa [wśród polityków niemieckich] doprowadzą
prędzej czy później do rozłamu, który skończy się zapew-
ne zupełnym zwycięstwem Hitlera”. 177
- 81 30 marca, sprawozdanie delegata na Międzynarodową Konferencję
Rozbrojeniową
Brak efektów działania Specjalnego Komitetu Stanów –
„delegat polski wyraził bardzo ostrą rezerwę co do ewntl.
możliwości dozbrojenia się «niektórych» mocarstw”. 178
- 82 30 marca, raport chargé d'affaires poselstwa w Kairze
„W ostatnich dniach nastroje antyniemieckie, na skutek
wiadomości o agitacji antyżydowskiej w Niemczech, 182

LISTA DOKUMENTÓW

- wzmogły się tutaj b. silnie. [...] Nietylko tutejsza prasa europejska zgodnym chórem potępia regime niemiecki, ale i prasa arabska solidaryzuje się z żydami, będąc z natury rzeczy wrażliwą na wszelkie prześladowania religijne”.
- 83 31 marca, raport konsula generalnego we Frankfurcie nad Menem dla poselstwa w Berlinie 183
 Trudności w organizowaniu w Niemczech szerszej współpracy konsulatu z obywatelami polskimi narodowości żydowskiej – nikła „chęć odnowienia kontaktu z krajem pochodzenia”.
- 84 31 marca, raport ambasadora w Londynie 187
 Konflikt brytyjsko-radziecki „rozwijając się w pośpiesznym tempie, doprowadził w pierwszym rządzie do zawieszenia przez stronę brytyjską toczących się w Londynie rokowań o nowy układ handlowy, a w następstwie do wezwania ambasadora brytyjskiego z Moskwy do Londynu”.
- 85 31 marca, notatka pracownika Wydziału Zachodniego 190
 „Szereg momentów wskazuje na fakt, iż zapoczątkowane paktem o nieagresji francusko-sowieckim zbliżenie polityczne pomiędzy Francją a Rosją sowiecką poczyniło dalsze postępy”.
- 86 [po 31 marca], notatka podsekretarza stanu 191
 Zaniepokojenie ambasadora Francji rozwojem sytuacji na Bałkanach.
- 87 [po 2 kwietnia], raport kierownika konsulatu generalnego w Opolu 193
 „Przewrót polityczny, jaki się dokonał w Rzeszy, wywiera coraz poważniejsze następstwa w ustosunkowaniu się do ludności polskiej” na Śląsku Opolskim „władz, sfer półoficjalnych i nacjonalistycznej części społeczeństwa”.
- 88 [przed 3 kwietnia], niepodpisana notatka 195
 Rozmowa naczelnika Wydziału Zachodniego z posłem Niemiec na temat sytuacji obywateli polskich pochodzenia żydowskiego w Niemczech: „P. v. Moltke, zaznaczając, iż nie chce on być zrozumianym jako antysemita, czem nie jest, prosił, żeby jego wywody przyjąć jako oświetlenie trudności, jakie Rzesza w sprawach tych napotyka”.
- 89 [przed 3 kwietnia], pismo podsekretarza stanu do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 198
 Prośba o „możliwie najszybsze zebranie dokładnych danych o obywatelach niemieckich przebywających

LISTA DOKUMENTÓW

- w Polsce, zarówno pod względem ich ilości, jak też pod względem podziału ich na kategorie społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem prawnych podstaw ich pobytu w Polsce”.
- 90 3 kwietnia, raport delegata przy Lidze Narodów 200
Nieskuteczne działania nieformalnego bloku ośmiu państw działającego na Międzynarodowej Konferencji Rozbrojeniowej.
- 91 4 kwietnia, raport posła w Moskwie 203
Politycy radzieccy, „zaniepokojeni rozmowami, jakie się toczą między mocarstwami bez ich udziału [...], chętnie widzieliby zbliżenie [ZSRR] z Małą Ententą, pragnąc również zwrócić zainteresowanie Polski w tym samym kierunku”.
- 92 [po 5 kwietnia], niepodpisana notatka 205
Rozmowa ambasadora Francji z ministrem spraw zagranicznych: ambasador „zaniepokojony sytuacją i zmartwiony stanowiskiem prasy polskiej w sprawie Paktu 4-ch”.
- 93 6 kwietnia, telegram ambasadora w Londynie 207
Zainteresowanie prezydenta USA niemieckimi postulatami rewizjonistycznymi.
- 94 6 kwietnia, raport ambasadora w Londynie 207
Spotkanie z ministrem spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii „dało [...] możliwość żywo uwypuklić nasze ogromne zainteresowanie tem, co się dzieje i co jest ujemnego, szkodliwego i niedopuszczalnego w planach powstałych w Rzymie dla naszych interesów, naszej racji stanu i dla całej polityki pokojowej, opartej na ustalonym przez traktaty porządku rzeczy w Europie”.
- 95 6 kwietnia, raport posła w Berlinie 210
Ponowna interwencja u ministra spraw zagranicznych Niemiec „w sprawie gwałtów dokonywanych w Niemczech na żydach obywatelach polskich”.
- 96 7 kwietnia, pismo ambasadora w Londynie 211
Wypowiedzi byłego premiera Wielkiej Brytanii na temat odzyskania niepodległości przez Polskę „szczególnie cenne na terenie brytyjskim”.
- 97 8 kwietnia, raport komisarza generalnego w Gdańsku (z załącznikiem) 212

LISTA DOKUMENTÓW

- Przekazanie aide-mémoire wysokiemu komisarzowi Ligi Narodów: „Rząd Polski nie może i nie będzie mógł bezczynnie przypatrywać się jakiemukolwiek naruszeniu spokoju i bezpieczeństwa w Wolnem Mieście”.
- 98 8 kwietnia, raport posła w Atenach 216
Przedstawiciele państw Małej Ententy w Atenach „bardzo ostro wypowiadają się przeciwko polityce Mussoliniego oraz wszelkim zamiarom rewizji traktatów”.
- 99 8 kwietnia, protokół zjazdu konsulów polskich we Francji (fragmenty) 219
„Zjazd obecny spowodowany został w pierwszym rzędzie zagadnieniami ekonomicznymi. Zagadnienia emigracyjne na terenie francuskim są jednak zbyt doniosłe, aby też nie zostały przedyskutowane”.
- 100 9 kwietnia, list posła w Berlinie do ministra spraw zagranicznych 226
Konieczne zachowanie ostrożności w sprawie planowanego spotkania podsekretarza stanu z kanclerzem Niemiec.
- 101 10 kwietnia, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie 227
Trudności w stosunkach polsko-włoskich wywołane zgłoszeniem projektu paktu czterech.
- 102 10 kwietnia, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie 230
„Z zachowania się tutejszych Posłów państw bałtyckich wnoszę, że bądź na podstawie otrzymanych instrukcyj, bądź też dzięki własnej orientacji wyczuwają oni, w związku z rozmowami międzynarodowymi na temat paktu czterech mocarstw zachodnich, konjunkturę polityczną zbliżającą kraje bałtyckie do Polski”.
- 103 12 kwietnia, raport ambasadora w Waszyngtonie 231
Nikłe zainteresowanie prasy amerykańskiej sprawą wzmocnienia załogi wojskowej na Westerplatte.
- 104 12 kwietnia, sprawozdanie chargé d'affaires ambasady w Rzymie 234
Rozmowa z wiceministrem spraw zagranicznych Włoch o sprawach bieżących: „obecnie rząd włoski, mając już w ręku wszystkie elementy negocjacji, przystąpi do zaprojektowania kompromisowej redakcji paktu [czterech] i dążyć będzie w drodze dyplomatycznej do jaknajszybszej finalizacji sprawy”.

LISTA DOKUMENTÓW

105	12 kwietnia, raport kierownika konsulatu generalnego w Charkowie
„Sytuacja na Ukrainie staje się coraz bardziej naprężoną wskutek wzrastającego z dnia na dzień przerażającego wprost głodu i nędzy, panujących wśród ludności zarówno wiejskiej, jak i miejskiej”.	239
106	[po 12 kwietnia], niepodpisana notatka
Rozmowa ministra spraw zagranicznych z posłem Niemiec „w związku z drobnymi incydentami, jakie się wydarzyły”.	241
107	13 kwietnia, pismo attaché poselstwa w Berlinie
Zmiany w systemie niemieckiej propagandy państwowej.	244
108	13 kwietnia, raport radcy poselstwa w Pradze
Wzrost zainteresowania Włoch problemem ukraińskim w związku z inicjatywą paktu czterech.	245
109	13 kwietnia, sprawozdanie ambasadora w Londynie
Krytyczny stosunek Izby Gmin wobec paktu czterech.	246
110	13 kwietnia, okólnik poselstwa w Berlinie
Prośba do polskich konsulatów w Niemczech „o zwrócenie szczególnej uwagi, czy władze niemieckie nie wywierają obecnie nacisku na pracodawców celem zwalniania z pracy polskich robotników rolnych”.	250
111	17 kwietnia, telegram ambasadora w Ankarze
„Turcja jest absolutnym przeciwnikiem paktu czterech”.	252
112	18 kwietnia, instrukcja ministra spraw zagranicznych dla posła w Berlinie
„Ogłoszenie komunikatu w prasie niemieckiej i polskiej, w którym byłoby powiedziane, że kanclerz jest przeciwny jakimkolwiek działaniom przeciw polskim prawom i «interêts légitimes» polskim w Wolnem Mieście Gdańsku” jako cel minimum rozmowy posła w Berlinie z Hitlerem.	253
113	18 kwietnia, raport posła w Atenach
Ocena włoskiej polityki zagranicznej – „Mussolini [...] odkrył swoje karty i jest poprostu rewizjonistą oraz faszystą w całym znaczeniu tego słowa”.	254
114	20 kwietnia, pismo zastępcy naczelnika Wydziału Wschodniego do ambasady w Rzymie
Krytyczne stanowisko Czechosłowacji wobec inicjatywy Mussoliniego – „Pakt 4-ch określa Benesz jako rozbicie Ligi Narodów”.	256

LISTA DOKUMENTÓW

115	20 kwietnia, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie „Istnieją narazie trzy kolejne redakcje projektu paktu”.	257
116	22 kwietnia, raport radcy ambasady w Paryżu „Wynurzenia delegatów polskich” w czasie pobytu we Francji „wywołały w tutejszych sferach parlamentarnych bardzo duże zainteresowanie”.	261
117	23 kwietnia, pismo posła w Berlinie Krytyczne stanowisko wobec planu wydania „Białej księgi” o prześladowaniu Żydów polskich w Niemczech.	263
118	24 kwietnia, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie Uspokajające wyjaśnienia dyplomatów włoskich i brytyjskich w związku z paktem czterech – „Mogę Panu dać słowo honoru, że w rozmowach rzymskich nie wspomniano ani słowa o «korytarzu»”.	264
119	24 kwietnia, raport konsula w Lipsku do poselstwa w Berlinie „W reklamach prasowych i na afiszach zaznaczone jest, że Kiepusza jest włoskim tenorem”.	266
120	24 kwietnia, raport posła w Pradze Odłożenie spotkania ministrów spraw zagranicznych Polski i Czechosłowacji.	268
121	27 kwietnia, pismo naczelnika Wydziału Polityki Emigracyjnej do ambasady w Londynie Prośba MSZ o przesłanie materiałów dotyczących spraw kolonialnych w związku z uchwałą „Senatu R.P. z dn. 28.II rb. wzywającą Rząd do ubiegania się o mandat kolonialny dla Polski”.	270
122	[przed 26 kwietnia], notatka delegata przy Lidze Narodów Rozmowa z brytyjskim podsekretarzem stanu na temat rozbrojenia: „Delegacja Brytyjska dyskutuje co do uzgodnienia punktów dotąd spornych”.	271
123	26 kwietnia, raport chargé d'affaires poselstwa w Wiedniu „Już od dłuższego czasu pojawiają się w tutejszych piśmiech hitlerowskich i wszechniemieckich liczne wzmianki i wiadomości o rzekomych agresywnych zamiarach Polski przeciwko Niemcom”.	274

LISTA DOKUMENTÓW

- 124 27 kwietnia, pismo kierownika konsulatu generalnego w Opolu do posła w Berlinie 276
Konieczne przygotowanie mniejszości polskiej do spisu ludności w Niemczech, „głównie przez odpowiednie i szerokie poinformowanie jej o znaczeniu i technice spisu”.
- 125 28 kwietnia, telegram szefowy podsekretarza stanu do ambasadora w Ankarze 277
„Proszę Pana Ambasadora o poinformowanie tamtejszego rządu, że otrzymaliśmy propozycję ze strony rządu sowieckiego podpisania protokołu przyspieszającego przyjęcie projektu Litwinowa złożonego na Konferencji rozbrojeniowej co do określenia agresji”.
- 126 29 kwietnia, instrukcja ministra spraw zagranicznych dla posła w Berlinie 278
Konieczne wykorzystanie postanowień konwencji genewskiej w sprawie skarg złożonych przez Związek Polaków w Niemczech na forum Komisji Mieszanej i Ligi Narodów.
- 127 2 maja, notatka posła w Berlinie 281
Spotkanie z Hitlerem w sprawie całokształtu stosunków polsko-niemieckich: „Kanclerz wyraził życzenie, aby obydwa kraje swe wspólne interesy rozpatrywały i traktowały z obu stron beznamiętnie”.
- 128 4 maja, okólnik ministra spraw zagranicznych 286
Spotkanie posła w Berlinie z Hitlerem – „Wywody kanclerza streszczały się w chęci odprężenia stosunków wzajemnych”.
- 129 4 maja, raport sekretarza generalnego delegacji polskiej na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową 287
Mimo braku „zasadniczych decyzji” w czasie pierwszej fazy prac Komisji Głównej „zarysowała się niewątpliwa chęć znalezienia jakichś form kompromisu w sprawach rozbrojeniowych”.
- 130 4 maja, pismo ambasadora w Londynie 294
Pakt czterech – „Rząd włoski, otrzymawszy odpowiedzi Londynu, Paryża i Berlina [...] i skonstatowawszy znaczące zachodzące między nimi różnice, postanowił opracować zupełnie nowy projekt paktu”.
- 131 4 maja, raport ambasadora w Londynie 295
Zadłużenie Polski: „Płatność długu reliefowego zależna jest od załatwienia sprawy długów wojennych przez Amerykę”.

LISTA DOKUMENTÓW

- 132 [po 4 maja], niepodpisana notatka 297
Rozmowa ministra spraw zagranicznych z posłem Niemiec: „W świecie istniało przekonanie, że stosunki polsko-niemieckie są niemożliwe. Myślą więc Pana Ministra było przekonać się, czy tak istotnie jest. Dlatego też Pan Wysocki udał się do Kanclerza Hitlera z polecenia swego Rządu po autentyczne oświadczenia”.
- 133 [po 4 maja], niepodpisana notatka 298
„Pan Minister oświadczył p. Ambasadorowi Laroche, że poprosił go do siebie celem poinformowania go o rozmowie Posła R.P. w Berlinie z Kanclerzem Rzeszy”.
- 134 [po 4 maja], niepodpisana notatka 299
W rozmowie z ministrem spraw zagranicznych ambasador Włoch kategorycznie zaprzeczył, „jakoby rząd włoski prowadził jakiegokolwiek rozmowy dotyczące się terytorjum polskiego lub bezpośrednich interesów Polski”.
- 135 5 maja, protokół konferencji w Wydziale Zachodnim 300
„Równobrzmiąco wyrażone przez Rząd Polski i Niemiecki życzenie, aby obydwa kraje swe wspólne interesy rozpatrywały i traktowały bez namiętności, stwarzają podstawę do dalszych rozmów polsko-niemieckich, zmierzających do normalizacji stosunków”.
- 136 [po 6 maja], niepodpisana notatka 303
Rozmowa naczelnika Wydziału Zachodniego z ambasadorem Francji okazją do omówienia całokształtu polityki niemieckiej.
- 137 7 maja, pismo chargé d'affaires ambasady w Rzymie 308
„Rząd włoski niedostatecznie zna i rozumie nasze stanowisko w sprawie paktu czterech”.
- 138 [przed 8 maja], referat wicekonsula w Kijowie (fragmenty) 311
Mniejszość polska na Ukrainie „jest [...] ofiarą konkretnie i logicznie przeprowadzanej akcji, mającej na celu: a) zniszczenie świadomości narodowej, b) zniszczenie wszelkich możliwości kontaktów i przywiązania do R.P.”
- 139 9 maja, okólnik ministra spraw zagranicznych 320
Konieczne kontynuowanie akcji propagandowej w sprawie „mniejszości Polskiej oraz Żydów obywateli polskich w Niemczech”.

LISTA DOKUMENTÓW

140	9 maja, instrukcja podsekretarza stanu dla delegata przy Lidze Narodów Niewskazana nadmierna aktywność Polski w sprawie konfliktu japońsko-chińskiego.	321
141	9 maja, raport posła w Pradze Rozmowa z ministrem spraw zagranicznych Czechosłowacji o bieżących wydarzeniach międzynarodowych – „Min. Benesz podziela całkowicie stanowisko zajęte przez nas w stosunku do memorandum francuskiego”.	322
142	[po 9 maja], raport delegata przy Lidze Narodów „Doprowadziliśmy do tego, że na Komitecie [Bezpieczeństwa] zarysowała się dotychczas nie spotykana grupa: Polski, Sowieci, Francji, Jugosławii i kilku innych delegacji, która to grupa w danym wypadku przeciwstawiła się grupie niemiecko-włosko-węgierskiej”.	324
143	10 maja, raport posła w Belgradzie Żywe reakcje jugosłowiańskie na rozmowy polsko-niemieckie.	326
144	10 maja, pismo konsula w Winnipeg (z załącznikiem) Możliwe wykorzystanie antysemickich represji w Niemczech do wsparcia polskiego eksportu.	328
145	11 maja, instrukcja podsekretarza stanu dla poselstwa w Wiedniu „Proszę o podjęcie obserwacji” w związku z planowaną aktywizacją „polityki partii nacjonal-socjalistycznej w zakresie organizacji mniejszości niemieckich zagranicą”.	329
146	12 maja, notatka naczelnika biura komisariatu generalnego w Gdańsku Relacja wysokiego komisarza Ligi Narodów w Wolnym Mieście o deklaracjach Forstera i Rauschninga poprawy stosunków z Polską.	331
147	12 maja, okólnik naczelnika Wydziału Organizacji Międzynarodowych „Cały wysiłek placówki [...] winien iść w kierunku wykazywania, że wypadki w Polsce nosiły charakter sporadyczny [...], podczas gdy ruch antysemicki w Niemczech ma charakter akcji rządowej i że zdradza głęboką, wprost żywiolową nienawiść społeczeństwa do rasy żydowskiej”.	333
148	12 maja, raport konsula generalnego w Ottawie Rozmowa z gubernatorem generalnym Kanady na temat stosunków bilateralnych i polityki niemieckiej.	335

LISTA DOKUMENTÓW

- 149 13 maja, telegram posła w Berlinie 337
„Co do stanowiska Polski wobec Gdańska, w szczególności w związku z wyborami, niemieckie koła rządowe okazują pewne zaniepokojenie”.
- 150 15 maja, pismo konsula w Strasburgu do ambasady w Paryżu 338
Informacja o powołaniu oficerów rezerwy do służby woj- skowej „nabiera specjalnego posmaku na tle innych wiadomości [...], że tutejsza Policja i Wojsko pozostają pod ostrem pogotowiem”.
- 151 16 maja, list naczelnika Wydziału Zachodniego do posła w Berlinie 339
„Ostatnie rozmowy polsko-niemieckie, które odbyły się silnym echem w prasie obu krajów, przyniosły niezawodnie pewne odprężenie w nastrojach”.
- 152 16 maja, raport wicekonsula w Kapsztadzie 343
„W związku z bojkotem towarów niemieckich, stosowa- nym tu już powszechnie, choć nieoficjalnie, przez wszystkich kupców-Żydów [...], Konsulat, natychmiast od rozpoczęcia akcji anty-semickiej Hitlera, wszczął tu oględnie prowadzoną agitację na rzecz wzmożenia zainte- resowania naszymi artykułami eksportowymi”.
- 153 18 maja, pismo konsula w Strasburgu do ambasady w Paryżu 345
Widoczny wzrost nastrojów antyniemieckich we Francji.
- 154 19 maja, list posła w Berlinie do podsekretarza stanu 346
„Wątpiliśmy wszyscy, czy to ubóstwo kilkunastu frazesów, z których składa się program Hitlera, potrafi porwać za sobą cały naród. Ale skoro tak się stało, to trzeba pogodzić się z owym faktem i umieć ocenić także i te czynniki, które stanowią siłę i atrakcję hitleryzmu”.
- 155 23 maja, raport komisarza generalnego w Gdańsku 349
„Rozmowy Pana Ministra z Wysokim Komisarzem w cza- sie wizyty tego ostatniego w Warszawie [...] miały najwi- doczniej na niego zbawienny wpływ”.
- 156 23 maja, raport kierownika konsulatu generalnego w Opolu 351
Spekulacje prasy niemieckiej na temat wojny przewencyjnej.
- 157 24 maja, raport delegata przy Lidze Narodów 352
„W dniu dzisiejszym zakończony został w sposób dla Pol- ski zaszczytny – ważny rozdział prac i zmagañ Konferencji Rozbrojeniowej”.

LISTA DOKUMENTÓW

158	24 maja, sprawozdanie komisarza generalnego w Gdańsku Niepokój wysokiego komisarza Ligi Narodów w Wolnym Mieście w związku z organizacją meczu piłkarskiego; ogłoszono o możliwej rezygnacji Forstera.	354
159	[po 25 maja], niepodpisana notatka Ambasador Francji w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych „bez większego przekonania starał się argumentować w tym sensie, by skłonić Rząd Polski do mniej kategorycznego stanowiska w odrzucaniu Paktu 4-ch”.	356
160	26 maja, raport ambasadora w Londynie Rozmowa z brytyjskim podsekretarzem stanu okazją do przypomnienia „anglikom, jakie jest stanowisko nasze wobec tych wznovionych machinacyj”.	357
161	[po 29 maja], niepodpisana notatka „W zakończeniu rozmowy Pan Minister dał do zrozumienia p. Laroche, że jego zdaniem Pakt 4-ch kryje większe niebezpieczeństwo dla Francji samej niż dla Polski”.	359
162	1 czerwca, list radcy ambasady w Paryżu do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych „Jestem głęboko przekonany, że jedynym sposobem doprowadzenia stosunków polsko-francuskich do jakiegoś możliwego poziomu jest utrzymanie w całej pełni naszego opozycyjnego stanowiska względem paktu [czterech]”.	361
163	1 czerwca, raport posła w Pradze Stanowisko państw Małej Ententy wobec paktu czterech.	362
164	2 czerwca, pismo chargé d'affaires poselstwa w Kairze Trudności w wyegzekwowaniu płatności za dostawy polskiej broni do Hedżasu.	366
165	7 czerwca, pismo podsekretarza stanu do posła w Berlinie Przyznanie dotacji dla Związku Polaków w Niemczech w związku z planowanym spisem ludności.	369
166	[po 7 czerwca], niepodpisana notatka Rozmowa ministra spraw zagranicznych z ambasadorem Turcji — potwierdzenie zasad współpracy na arenie międzynarodowej.	370

LISTA DOKUMENTÓW

- 167 [po 7 czerwca], niepodpisana notatka 371
„Pan Minister przedyskutował z Nuncjuszem sprawę mianowania Administratora Apostolskiego dla Łemkowszczyzny”.
- 168 8 czerwca, pismo komisarza generalnego w Gdańsku do Senatu Wolnego Miasta 372
„Korzystam też ze sposobności, aby raz jeszcze z całym naciskiem podkreślić [...], że zachowanie się policji gdańskiej wobec obywateli i osób narodowości polskiej w ostatnich czasach pozostawiało wiele do życzenia”.
- 169 8 czerwca, raport chargé d'affaires poselstwa w Kairze 373
Prośba o nawiązanie współpracy z Johnem Philby i udzielenie pomocy w sprawie zwiększenia eksportu polskiej broni.
- 170 9 czerwca, pismo komisarza generalnego w Wolnym Mieście 379
Trudności w doprowadzeniu do zmiany na stanowisku szefa okręgu NSDAP w Gdańsku: „Wysoki Komisarz oświadczył mi, że do sprawy usunięcia Forstera z terenu gdańskiego zamierza jednak wrócić i że nie traci nadziei, że uda mu się Sir Erica [Drummonda] przekonać”.
- 171 10 czerwca, notatka urzędnika referatu bałtyckiego 381
Impas w stosunkach niemiecko-litewskich i zauważalny „wzrost nastrojów antyniemieckich” na Litwie.
- 172 10 czerwca, raport posła w Atenach 385
Kategorycznie przedstawione stronie greckiej negatywne stanowisko Polski w sprawie projektu paktu czterech.
- 173 12 czerwca, raport kierownika konsulatu generalnego w Charkowie 388
Znaczne nasilenie represji przeciwko zwolennikom ukrajinizacji.
- 174 13 czerwca, raport ambasadora w Paryżu 389
„Debata parlamentarna w sprawie Paktu 4-ch zakończyła się, zgodnie z przewidywaniami, udzieleniem rządowi upoważnienia do parafowania paktu”.
- 175 13 czerwca, raport ambasadora w Londynie 393
„Prasa i opinia przyjęły wiadomość o parafowaniu paktu [czterech] wprawdzie bez entuzjazmu (z wyjątkiem Daily Telegraph), ale niewątpliwie pozytywnie”.

LISTA DOKUMENTÓW

176	13 czerwca, list posła w Belgradzie do naczelnika Wydziału Wschodniego [?]
Uwarunkowania polityki zagranicznej Jugosławii i stosunków z Polską.	397
177	13 czerwca, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment)
Planowane zmiany systemu wyborczego do Rady Ligi Narodów: „w dalszym ciągu projekt sugeruje ograniczenie lub zniesienie przepisów dotyczących reelekcji i wypowiedzia się przeciwko utrzymaniu systemu miejsc powstałych”.	403
178	13 czerwca, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment)
„Delegacja polska wystąpiła na Konferencji Państw Bloku Rolnego w Bukareszcie z wnioskiem, aby Państwa wchodzące w skład Bloku domagały się na Konferencji Światowej w Londynie włączenia do programu obrad problemu populacyjno-emigracyjnego”.	405
179	14 czerwca, memorandum ambasadora w Waszyngtonie
Prośba o odroczenie spłaty kolejnej raty polskiego zadłużenia.	406
180	14 czerwca, instrukcja podsekretarza stanu dla posła w Berlinie
„Uważam za konieczne przeprowadzenie interwencji w sprawie odszkodowania obywateli polskich, którzy ponieśli szkody materialne i cielesne wskutek ruchu antyżydowskiego w Niemczech”.	408
181	15 czerwca, sprawozdanie sekretarza delegacji przy Lidze Narodów
„Dotychczasowe prace Komitetu Rozbrojenia Moralnego przybrały odrazu b. konkretną formę i rozwijały się w o wiele pomyślniejszych warunkach niż w roku ubiegłym”.	410
182	16 czerwca, list radcy ambasady w Paryżu do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych
Trudności w relacjach polsko-francuskich spowodowane zgłoszeniem inicjatywy paktu czterech: „Najlepiej jest, moim zdaniem, trochę poczekać, zachowując rezerwę i spokój, a następnie skorzystać z pierwszej okazji, aby zrobić coś pozytywnego w dziedzinie stosunków francusko-polskich”.	414
183	[po 18 czerwca], raport chargé d'affaires poselstwa w Tokio
Sugestie posła Mandzukuo dotyczące rozwoju wzajemnych stosunków gospodarczych.	416

LISTA DOKUMENTÓW

184	19 czerwca, notatka podsekretarza stanu
„Okazję wczorajszego śniadania u siebie wykorzystał p. von Moltke, by poruszyć ze mną kwestje związane z możliwością dalszego odprężenia stosunków polsko-niemieckich”.	417
185	19 czerwca, telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do ambasadora w Londynie
W związku z projektem konwencji o definicji agresora „polecam Raczyńskiemu, który zna szczegóły tego zagadnienia, udać się do Londynu dla przeprowadzenia rozmów orientacyjnych”.	419
186	20 czerwca, raport posła w Kopenhadze
Prośba (w związku z trudną sytuacją duńskiej Polonii) „o zrewidowanie i zmianę postanowień Ministerstwa dotyczących zarówno likwidacji tutejszego szkolnictwa, jak skasowania dotacji oświatowej”.	420
187	21 czerwca, raport konsula generalnego w Berlinie
Niezrealizowany projekt „wymiany majątków nieruchomości znajdujących się w rękach niemieckich w Polsce na także majątki znajdujące się w Niemczech, a stanowiące własność obywateli polskich zmuszonych do opuszczenia Niemiec”.	423
188	21 czerwca, telegram ministra spraw zagranicznych do ambasady w Londynie
Informacja dla wiceministra skarbu: „Do projektu rezolucji Litwinowa [paktu o nieagresji gospodarczej] należy ustosunkować się w zasadzie pozytywnie”.	424
189	22 czerwca, notatka zastępcy naczelnika Wydziału Prasowego
Kulisy kontaktów włosko-niemieckich: „p. Bastianini oświadczył [...], że w czasie rozmowy p. Hitler powiedział mu mniej więcej, że «z Polską będzie pokój przez dwa lata, a potem będę się upominał»”.	425
190	24 czerwca, relacja ambasadora przy Stolicy Apostolskiej
Zdaniem papieża „widać już pracę w szukaniu dróg do zabezpieczenia pokoju, która idzie poprzez niedoskonałe koncepcje, przez ewentualnie nawet i błędy taktyki, ale która jednak dąży do pokoju”.	426
191	26 czerwca, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie
„W tutejszym Ministerstwie Spraw Zagranicznych spotkałem się z bardzo stanowczym zaprzeczeniem pogłosek	427

LISTA DOKUMENTÓW

- o interwencji dyplomatycznej Włoch i Anglii w Berlinie w związku z napięciem austriacko-niemieckim”.
- 192 27 czerwca, pismo kierownika konsulatu generalnego w Opolu do posła w Berlinie (z załącznikiem) 429
Protesty mniejszości polskiej po spisie ludności w Niemczech.
- 193 27 czerwca, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment) 430
„Po parafowaniu Paktu Czterech zależy rządowi włoskiemu przedewszystkiem na tem, by z kolei doprowadzić do podpisania Paktu czterech mocarstw, a następnie do ratyfikowania go przez kontrahentów”.
- 194 28 czerwca, raport posła w Atenach 432
„Turcja obstaje przy swoim negatywnem stanowisku wobec paktu Czterech”.
- 195 28 czerwca, raport posła w Pradze 434
Rozmowy z ministrem i wiceministrem spraw zagranicznych Czechosłowacji: „Co do propozycji paktu wieczystej przyjaźni z Polską, to min. Benesz podtrzymuje ją nadal”.
- 196 29 czerwca, raport ambasadora w Londynie 437
„Anglja musi być przeciwną wszystkiemu, coby wzmogło siły i prestiż Niemiec hitlerowskich, a zatem musi być bardziej niż kiedykolwiek przeciwna Anschlussowi”.
- 197 30 czerwca, raport ambasadora w Londynie 439
Zdecydowana krytyka niemieckiego memorandum przedstawionego na Światowej Konferencji Ekonomicznej i Monetarnej w Londynie.
- 198 1 lipca, raport posła w Berlinie 442
Duża zmiana w stanowisku nuncjusza apostolskiego w sprawie zawarcia konkordatu z Niemcami.
- 199 2 lipca, list posła w Berlinie do ministra spraw zagranicznych 443
Brak przeszkód „do podjęcia w myśl inicjatywy niemieckiej rozmów o sprawach mniejszości”; pożądane „wykorzystanie tej okazji do zgłoszenia – w formie choćby najmniej wiążącej – zainteresowania konkretnymi potrzebami Polaków niemieckich, czyli użycia tych rozmów do stworzenia precedensu równorzędnego traktowania spraw obu mniejszości”.
- 200 3 lipca, niepodpisana notatka 446

LISTA DOKUMENTÓW

- Geneza konwencji o definicji agresora.
201	3 lipca, okólnik ministra spraw zagranicznych
Prośba o „intensywne wyzyskanie propagandowe protokółu” o definicji agresora.	448
202	4 lipca, list radcy ambasady w Londynie do radcy ambasady w Paryżu
Okoliczności podpisania konwencji o definicji agresora: „Jeżeli chodzi o nas, to oczywiście Konwencja ta jest odruchem psychologicznym na pakt 4-ch oraz była możliwością załatwienia sprawy besarabskiej bez naruszenia prestiżu Sowietów”.	449
203	4 lipca, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment)
„Prace Komitetu Rozbrojenia Moralnego, przerwane w lipcu roku zeszłego, wznowiono w czerwcu br. w związku z pewnym konkretyzowaniem się zagadnień dotyczących rozbrojenia materialnego”.	452
204	5 lipca, list posła w Pradze do ministra spraw zagranicznych
„Jestem w oczekiwaniu instrukcji Pana Ministra co do propozycji «Paktu przyjaźni» ze strony min. Benesza”.	453
205	6 lipca, raport sekretarza generalnego delegacji polskiej na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową
„Trudno już dziś coś powiedzieć o dalszych losach Konferencji Rozbrojeniowej”.	455
206	6 lipca, list radcy poselstwa w Berlinie do naczelnika Wydziału Zachodniego
Zauważalna poprawa w stosunkach polsko-gdańskich.	459
207	8 lipca, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie
Ambasador ZSRR „wydał mi się szczerze przejęty i zaniepokojony ewolucją polityki niemieckiej”.	460
208	10 lipca, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie (fragment)
Duże zainteresowanie Włochów i korpusu dyplomatycznego podpisaniem konwencji definiującej agresora.	462
209	11 lipca, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment)
„Rozmowy polityczne” w czasie wizyty delegacji Senatu Wolnego Miasta Gdańska w Warszawie „obrażały się w ogólnikach na temat przyszłych rokowań polsko-gdańskich, nie uwzględniając jednak ani ich treści, ani nawet tematu”.	464

LISTA DOKUMENTÓW

- 210 [po 11 lipca], niepodpisana notatka 466
„Pan v. Moltke po powrocie z Berlina poinformował p. Naczelnika Wydziału Zachodniego [...] o swych zabiegach, poczynionych w związku z [...] incydentami z obywatelami polskimi na terenie Rzeszy”.
- 211 12 lipca, raport ambasadora ambasady w Paryżu 468
Pozytywne reakcje władz francuskich na podpisanie konwencji definiującej agresora.
- 212 12 lipca, raport ambasadora w Londynie 471
„Podpisanie protokołu określającego agresora wywołało dość liczne komentarze w prasie, które wykazują, iż krok ten został przychylnie przyjęty przez opinię publiczną”.
- 213 [po 12 lipca], raport konsula w Kijowie 473
Pogorszenie sytuacji na Ukrainie – „Głód formalnie dziesiątkuje ludność wiejską”; trudności w stosunkach konsulatów z władzami lokalnymi.
- 214 13 lipca, raport posła w Berlinie 476
„Wykonując polecenie Pana Ministra, odbyłem [...] rozmowę z kanclerzem Hitlerem. Trwała ona 45 minut i widoczne były usiłowania kanclerza nadania jej tonu pokojowego i przyjaznego”.
- 215 14 lipca, pismo konsula generalnego w Królewcu do posła w Berlinie 478
„Nieukrywana na tutejszym terenie agresywność niemieckiej polityki wschodniej, dążąca dość bezceremonjalnie do pokojowego odzyskania Kłajpedy i do użycia Litwy jako drogi wypadowej na Wschód, musiała zaniepokoić litewskie sfery rządowe”.
- 216 15 lipca, raport chargé d'affaires ambasady w Rzymie 480
Podpisanie paktu czterech – „Dzisiejsza prasa włoska nastawiona jest [...] na nutę radości i tryumfu”.
- 217 16 lipca, raport posła w Berlinie 482
Częściowe wykorzystanie dotacji na przygotowanie mniejszości polskiej w Niemczech do spisu ludności.
- 218 19 lipca, pismo poselstwa w Berlinie do Ministerstwa Przemysłu i Handlu 483
Trudności w wymianie handlowej z Niemcami.
- 219 27 lipca, raport ambasadora w Londynie 484
Brytyjskie próby przeciwdziałania impasowi na Międzynarodowej Konferencji Rozbrojeniowej.

LISTA DOKUMENTÓW

220	28 lipca, raport ambasadora w Paryżu
„Propaganda zbliżeniowa sowiecko-francuska będzie w wielu wypadkach rozwijała się wbrew interesom naszej propagandy”.	485
221	31 lipca, pismo podsekretarza stanu do posła w Berlinie
Trudności formalne w sprawowaniu przez konsulaty polskie opieki nad obywatelami gdańskimi prześladowanymi w Niemczech.	488
222	3 sierpnia, raport posła w Belgradzie
Ocena bieżącej sytuacji międzynarodowej w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych Jugosławii: „wyniki porozumienia rzymskiego [...], z punktu widzenia polityki jugosłowiańskiej, są najzupełniej uspakajające, chociażby tylko przez to, że nie wniosły nic nowego do sytuacji, która już oddawna istnieje w Europie”.	490
223	7 sierpnia, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment)
Geneza konwencji o definicji agresora: „przy pośrednictwie Delegata R.P. przy Lidze Narodów i w jego obecności nastąpił szereg spotkań Titulesco z Litwinowem, które doprowadziły do uzgodnienia warunków, na jakich konwencja o określeniu napaści mogła być podpisana”.	494
224	11 sierpnia, raport kierownika konsulatu generalnego w Monachium
„Po porozumieniu się z komendantem policji politycznej, Himmlerem, udałem się w piątek dnia 11 sierpnia do obozu koncentracyjnego w Dachau dla odwiedzenia przebywających tam 3 żydów obywateli polskich”.	497
225	11 sierpnia, raport posła w Budapeszcie
Rozmowa z premierem Węgier – omówienie bieżącej sytuacji międzynarodowej i węgierskiej polityki zagranicznej.	499
226	11 sierpnia, pismo sekretarza delegacji przy Lidze Narodów
„Brak odpowiedzi ze strony Rządu Polskiego na okólnik Sekretarza Generalnego L.N. w sprawie nieuznania Mandzuko jako członka Komitetu 22 – został uznany przez Sekretarjat za przyjęcie zasad okólnika”.	501
227	14 sierpnia, pismo chargé d'affaires a.i. ambasady przy Stolicy Apostolskiej
Polskie zainteresowanie klauzulą mniejszościową w koncordacie zawartym przez Stolicę Apostolską z Niemcami.	502

LISTA DOKUMENTÓW

228	15 sierpnia, pismo konsulatu w Winnipeg
„W najbliższym czasie zostanie utworzone w Winnipegu nowe stowarzyszenie świeckie Kanadyjskie Ognisko Związku Podhalan”.	504
229	17 sierpnia, raport chargé d'affaires a.i. ambasady w Paryżu
Brytyjsko-francuskie współdziałania w sprawie niemieckich zbrojeń: „Rząd francuski głównie pod wpływem premiera uważa, że Francja nie powinna teraz zanadto w sprawach niemieckich wysuwać się na czoło”.	505
230	23 sierpnia, raport delegata przy Lidze Narodów
Rozmowy w sprawie obsady stanowiska wysokiego komisarza Ligi Narodów w Wolnym Mieście Gdańsku: „instrukcje moje nakazują mi kłaść nadal nacisk na nominację obywatela państwa mniejszego”, ale „najważniejszym warunkiem kwalifikującym kandydata jest posiadanie silnego charakteru i talentu”.	507
231	[po 23 sierpnia], niepodpisana notatka
Rozmowa ministra spraw zagranicznych z chargé d'affaires a.i. ambasady Wielkiej Brytanii – „Rząd Polski zdecydowany jest powziąć identyczne zarządzenia co do sprzedaży Niemcom wojskowego materiału lotniczego co Rząd brytyjski”.	509
232	24 sierpnia, raport chargé d'affaires a.i. ambasady w Londynie
Pozytywne oceny polskiej polityki zagranicznej w prasie brytyjskiej.	510
233	25 sierpnia, pismo ministra spraw zagranicznych do ambasadora w Londynie
Kontrowersje w związku z próbą nabycia przez Niemców samolotów w Wielkiej Brytanii.	512
234	25 sierpnia, pismo konsula generalnego w Berlinie do radcy handlowego poselstwa
Niemieckie represje wobec obywateli polskich narodowości żydowskiej – „Liczne skargi obywateli polskich pochodzenia żydowskiego pozwoliły Konsulatowi Generalnemu poznać sposoby i środki walki prowadzonej przeciwko żydom przez niemieckie czynniki nacjonal-socjalistyczne”.	514
235	29 sierpnia, pismo delegata przy LN
Wątpliwości sekretarza generalnego Ligi na temat konwencji o definicji agresora – „jakie być winno stanowisko	516

LISTA DOKUMENTÓW

- Ligi Narodów (ewentualnie Rady) w stosunku do tego Paktu”.
- 236 29 sierpnia, raport chargé d'affaires poselstwa w Wiedniu 517
Stosunki austriacko-włoskie: „głównym przedmiotem konferencji w Riccione były sprawa zatargu austriacko-niemieckiego względnie stanowiska Włoch wobec dalszego zwalczania hitleryzmu w Austrii”.
- 237 30 sierpnia, raport konsula generalnego w Jerozolimie 520
Sytuacja polityczna na Bliskim Wschodzie – Liban „nie posiada żadnych dążeń zaborczych i w znacznej większości szczerze sympatyzuje z Francją”, „Sytuacja w Syrii jest bardziej skomplikowana”.
- 238 [po 1 września], niepodpisana notatka 523
Chargé d'affaires a.i. poselstwa ZSRR w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych „oświadczył, że przychodzi z polecenia Litwinowa złożyć w imieniu Rządu sowieckiego propozycję dotyczącą ratyfikacji Konwencji o agresorze”.
- 239 2 września, pismo radcy poselstwa w Berlinie 524
„Akcja skierowana przeciwko żydom w Niemczech, rozpoczęta przez organizacje partyjne hitlerowców w lutym i marcu b.r. przy zastosowaniu często nieludzkie formy przybierającego teroru i przy biernym zachowaniu się władz bezpieczeństwa, w ostatnich czasach w niczem nie osłabła”.
- 240 2 września, pismo zastępcy naczelnika Wydziału Organizacji Międzynarodowych do poselstwa w Berlinie 525
Związek Polaków w Niemczech „komunistów i ich sympatyków w swe szeregi nie przyjmował i nie przyjmuje, zaś wszelkie próby penetracji komunistycznej natrafiają na zdecydowany sprzeciw”.
- 241 3 września, pismo konsula w Marsylii do ambasady w Paryżu 527
Zdaniem niemieckiego uchodźcy politycznego „według opinii powszechnie w Niemczech panującej sprawa wojny z Polską jest rzeczą najbliższych paru miesięcy”.
- 242 [po 4 września], niepodpisana notatka 529
Rozmowa ministra spraw zagranicznych z posłem Austrii – przedstawienie neutralnego stanowiska Polski w sprawie planowanej reorganizacji armii austriackiej.

LISTA DOKUMENTÓW

- 243 9 września, niepodpisana notatka 530
Ambasador Francji w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych „poruszył sprawę generalizacji zobowiązań mniejszościowych”.
- 244 12 września, raport komisarza generalnego w Gdańsku 531
Prezydent gdańskiego Senatu „pragnie z całym naciskiem zaznaczyć, iż jedynie miarodajną na terenie Wolnego Miasta jest jego linja polityczna, a on zdecydowany jest w dalszym ciągu szukać porozumienia z Polską”.
- 245 [po 12 września], niepodpisana notatka 533
Ambasador Turcji w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych „wyraził bardzo gorące podziękowanie rządowi tureckiego” dotyczące „propozycji wzięcia udziału w obchodach rocznicy odsieczy wiedeńskiej”.
- 246 13 września, raport komisarza generalnego w Gdańsku 534
Możliwe dalsze działania prezydenta Senatu w Wolnym Mieście na rzecz poprawy relacji polsko-gdańskich.
- 247 15 września, telegram szyfrowy dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych do posła w Budapeszcie 537
Ratyfikacja konwencji definiującej agresora: „Ze względu na zbliżającą się sesję genewską oraz na to, że z okazji zawarcia konwencji niektóre rządy przypisywały sobie jej zasługę, proszę w miarę możliwości podkreślić w prasie znaczenie ratyfikacji jako dalszego aktu politycznego w kierunku systematycznej rozbudowy stosunków polsko-sowieckich i stabilizacji stosunków w wschodniej Europie”.
- 248 15 września, pismo delegata przy Lidze Narodów 538
Kontrowersje w sprawie obsady stanowiska wysokiego komisarza LN w Wolnym Mieście Gdańsku.
- 249 15 września, pismo komisarza generalnego w Gdańsku do Senatu Wolnego Miasta 540
Stanowisko Wielkiej Brytanii wobec kwestii port d’attache: „Rząd Zjednoczonego Królestwa nie uznaje prawa wzbierania nieszkodliwego przepływu jakimkolwiek statkom, a więc również i statkom wojennym, przez wody terytorialne”.
- 250 15 września, raport chargé d’affaires a.i. ambasady w Londynie 541
Rozmowy polityków francuskich i brytyjskich w sprawach rozbrojeniowych „miały charakter niewystarczający”.

LISTA DOKUMENTÓW

251	16 września, pismo komisarza generalnego w Wolnym Mieście
Krytyczne stanowisko byłego prezydenta Senatu WMG
w sprawie polsko-gdańskich rokowań.	546
252	16 września, raport delegata przy Lidze Narodów
Możliwe trudności w przyszłych wyborach do Rady LN.	547
253	18 września, telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do posła
w Bukareszcie
Radziecka presja w sprawie szybkiej ratyfikacji przez Ru-
munię konwencji o definicji agresora.	549
254	19 września, okólnik podsekretarza stanu
„Fakt podpisania 18 września Protokołu wykonawcze-
go do polsko-gdańskiej umowy z dnia 5 sierpnia w spr-
awie wykorzystania portu gdańskiego proszę wykorzystać
prasowo”.	550
255	20 września, raport chargé d'affaires a.i. ambasady w Londynie
„Foreign Office przygotowało memorandum przedsta-
wiający rosnące niebezpieczeństwo zbrojeń niemieckich
i konieczność zajęcia przez W. Brytanię określonego sta-
nowiska, przeciwstawiającego się tym zbrojeniom”.	551
256	[po 21 września], niepodpisana notatka
Relacja z wizyty ministra spraw zagranicznych we Francji:
„Akcja prasowo-polityczna w duchu najprzyjaźniejszym
dla Polski i p. Ministra Becka była najwidoczniej popiera-
na przez oficjalne czynniki prasowe francuskie”.	553
257	[po 21 września], Polityka Narodów (fragment)
Wizyta ministra spraw zagranicznych we Francji – „Roz-
mowy paryskie oraz zwracające uwagę swą serdecznością
uroczyste przyjęcie Pana Ministra Becka we Francji są
dowodem silnego wzmocnienia przyjaźni polsko-francu-
skiej, niezbędnej dla bezpieczeństwa obu krajów i pokoju
europejskiego”.	555
258	23 września, pismo chargé d'affaires a.i. poselstwa w Berlinie
„Ruch polski w Niemczech posiada – szczególnie na Ślą-
sku – charakter tak wyraźnie narodowy i katolicki, że mu
ze strony niemieckiej nie stawiano nigdy poważnych za-
rzutów komunizowania”.	557
259	23 września, niepodpisana notatka
Minister spraw zagranicznych w rozmowie z przewodni-
czącym Międzynarodowej Konferencji Rozbrojeniowej	558

LISTA DOKUMENTÓW

- „podkreślił, że w tej części Europy, która jest sferą naszego bezpośredniego zainteresowania, uważa się za błędne przeciążenie Konferencji problemami politycznymi”.
- 260 26 września, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment) Szereg działań ZSRR „w kierunku przychylnym dla zbliżenia z Polską”. 561
- 261 27 września, list posła w Moskwie do naczelnika Wydziału Wschodniego (fragmenty) Trudności w zorganizowaniu wystawy polskiej w Charkowie; „wątpliwości bolszewickie w stosunku do naszej polityki” w sprawach ukraińskich. 563
- 262 [po 28 września], niepodpisana notatka Rozmowa ministra spraw zagranicznych z szefem delegacji USA na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową okazją do podkreślenia, że „punkty widzenia Ameryki i Polski zbliżają się do siebie”. 565
- 263 29 września, notatka sekretarza generalnego delegacji polskiej na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową Zdaniem eksperta delegacji włoskiej „rozmowy obecne między przedstawicielami czterech mocarstw mają charakter techniczno-praktyczny”. 567
- 264 [po 29 września], notatka delegata przy Lidze Narodów W rozmowie z delegatem USA na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową minister spraw zagranicznych „w słowach spokojnych i dokładnie «odważonych» scharakteryzował stan obecny stosunków polsko-niemieckich, łatwiejszych do utrzymania w ramach dobrosąsiedzkich przy reżymie obecnie panującym w Niemczech – niż za czasów silnych wpływów junkierskich”. 570
- 265 3 października, notatka sekretarza generalnego delegacji polskiej na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową Rozmowa ministra spraw zagranicznych z politykami francuskimi, wymiana poglądów na tematy rozbrojeniowe. 572
- 266 7 października, notatka sekretarza generalnego delegacji polskiej na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową „Na śniadaniu, na które zaprosiłem w dniu dzisiejszym p. Jean Paul-Boncour’a, omawialiśmy wszystkie sprawy aktualne rozbrojeniowe i perspektywy dalszych prac”. 578

LISTA DOKUMENTÓW

267	9 października, list ambasadora przy Stolicy Apostolskiej do podsekretarza stanu
Konferencja biskupów kresowych w sprawie obrządku słowiańskiego – „Większość Biskupów ma tendencje raczej sympatyczne”.	581
268	10 października, raport delegata przy Lidze Narodów
Minister spraw zagranicznych Turcji „wypowiedział się przeciw dozbrojeniu państw, a przeciwnie, za rozbrojeniem przeprowadzanym etapami (innymi słowy, oświadczył się za polskim planem minimalnym)”.	583
269	[przed 11 października], notatka attaché ambasady w Waszyngtonie
Attaché wojskowy ambasady USA „stwierdził [...], że w dużej mierze polska polityka doprowadziła do izolacji Niemiec”; trudności w zdobyciu informacji na temat ZSRR.	586
270	11 października, pismo posła w Berlinie
Propozycja obustronnego zniesienia zarządzeń odbierających debit czasopismom polskim i niemieckim – „trudno będzie uzyskać dla względów zasadniczych zwolnienie pism socjalistycznych, jak «Robotnik», oraz żydowskich”.	587
271	11 października, raport konsula w Užhorodzie
„Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że O.U.N. posiada na terenie Czechosłowacji doskonale zorganizowaną sieć z komendantami, kadrami bojowymi, biurami werbunkowymi, składami oręża i amunicji oraz aparatem przemytu przez granicę do Polski”.	589
272	11 października, list posła w Berlinie do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych
„Co do samego stanowiska Niemiec w sprawie rozbrojenia oczekiwana jest w najbliższych dniach enuncjacja rządu niemieckiego”; w sprawie rokowań gospodarczych „delegacja nasza odniosła wrażenie, że strona niemiecka przystępuje do tych rozmów bez głębszego przygotowania”.	591
273	11 października, raport delegata na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową
Zdaniem przedstawiciela ZSRR „tylko ścisła współpraca Rosji i Polski [...] może dać najlepsze rezultaty dla sprawy pokoju i żadne wysiłki mocarstw zachodnich nie mogą przełamać wspólnego frontu Polski i Rosji”.	594

LISTA DOKUMENTÓW

274	12 października, pismo chargé d'affaires poselstwa w Rio de Janerio
W południowoamerykańskim traktacie antywojennym „strony potępiają wojnę agresywną jako środek załatwienia sporów w stosunkach wzajemnych i z innymi państwami oraz obowiązują się rozwiązywać ewentualne konflikty środkami pokojowymi, uznanymi przez prawo narodów”.	596
275	15 października, wyciąg z telegramu posła w Berlinie
„Jednolite komentarze prasy niemieckiej, zgodne z wytycznymi mowy Kanclerza” po wystąpieniu Niemiec z Ligi Narodów.	599
276	16 października, telegram attaché poselstwa w Budapeszcie
Decyzje o wystąpieniu Niemiec z Ligi Narodów „były dla Węgier zupełnie nieoczekiwane”.	600
277	16 października, raport ambasadora przy Stolicy Apostolskiej
W sprawie konkordatu z Niemcami kardynał Pacelli „powiedział mi, że uważa, iż niezbędne gwarancje konkordatem otrzymał, ale że nie były to rokowania łatwe”.	600
278	16 października, raport konsula w Lipsku (z załącznikami)
„Setki przeprowadzonych przez Konsulat interwencji na tle ostatnich wydarzeń w Niemczech i szykan, których ofiarą stali się w szczególności żydzi, [...] wywołały wśród kilkunastotysięcznej kolonji żydów – obywateli polskich tutaj. terenu wzmożone uczucia wdzięczności i uznania dla placówki konsularnej i rządu polskiego”.	602
279	[po 16 października], niepodpisana notatka
W rozmowie z ministrem spraw zagranicznych delegat USA na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową, „podzielając w dużej mierze poglądy Pana Ministra zwraca uwagę na trudności uzgodnienia w tak wielkiej grupie państw jakiegokolwiek tekstu”.	605
280	17 października, pismo attaché poselstwa w Moskwie
„Wiadomość o wystąpieniu Niemiec z Ligi Narodów [...] zaskoczyła całkowicie opinię sowiecką”.	606
281	18 października, przemówienie posła w Berlinie
Uroczystość wręczania listów uwierzytelniających: „w myśl instrukcji mego Rządu dążyć będę do rozwijania i zacieśniania stosunków pomiędzy Polską a Niemcami i [...] ze swej strony nie będę szczędził wysiłków w tym względzie”.	609

LISTA DOKUMENTÓW

282	19 października, raport ambasadora w Londynie		610
		Zróznicowane reakcje brytyjskie na wystąpienie Niemiec z Międzynarodowej Konferencji Rozbrojeniowej.	
283	20 października, raport ambasadora w Paryżu		617
		„Wycofanie się Niemiec z Konferencji Rozbrojeniowej i z Ligi Narodów całkowicie zaskoczyło tutejsze sfery rządowe i francuską opinię publiczną”.	
284	20 października, pismo posła w Helsinkach		623
		„Co do kompleksu spraw niemieckich nastawienie się Finlandji jest mętne i wypływa przedewszystkiem z zasadniczego tu systemu siedzenia na wszystkich stołkach naraz”.	
285	21 października, raport posła w Berlinie		625
		Rozmowa z ministrem spraw zagranicznych Niemiec okazją do omówienia całokształtu stosunków polsko-niemieckich; wręczenie listów uwierzytelniających Hindenburgowi – „postać sędziwego prezydenta robi niezawodnie duże wrażenie”.	
286	21 października, notatka podsekretarza stanu		629
		Konferencja u marszałka Piłsudskiego – „Pan Marszałek oświadczył, że nas zgromadził w celu omówienia sytuacji związanej z wystąpieniem Niemiec z Ligi Narodów i prac, które ten fakt na nas nakłada”.	
287	21 października, raport attaché wojskowego w Rydze dla szefa Oddziału II Sztabu Głównego		631
		Kontrowersje w związku z wizytą w Polsce szefa Sztabu Generalnego wojska łotewskiego gen. Hartmanisa.	
288	[po 21 października], wyciąg z notatki		634
		Poseł Niemiec w rozmowie z ministrem spraw zagranicznych „poruszył kwestję trudności, na jakie napotykają jego rokowania z Rządem Polskim w dziedzinie gospodarczej motywując obszernie niemożność dla Niemiec uwzględnienia postulatów polskich w dziedzinie eksportu węgla polskiego”.	
289	[po 21 października], wyciąg z notatki		636
		Zdaniem ambasadora Włoch „rząd włoski istotnie był zaskoczony wystąpieniem Niemiec z Konferencji i z Ligi Narodów”.	

LISTA DOKUMENTÓW

- 290 23 października, raport delegata przy Lidze Narodów (fragmenty) 637
„Debata mniejszościowa na tegorocznym Zgromadzeniu Ligi zajmuje w dramacie, któremu miano: «walka o Traktaty mniejszościowe» – miejsce doniosłe”.
- 291 25 października, list radcy poselstwa w Pradze 643
„Sprawę ucieczki Witosa et consortes obserwujemy od początku b. uważnie i wszelkie możliwe zarządzenia w kierunku ustalenia miejsca pobytu tych panów zostały wydane”.
- 292 [po 27 października], niepodpisana notatka 644
Rozmowa ministra przemysłu i handlu z posłem Niemiec szansą na zakończenie wojny celnej – „istnieje jeszcze druga alternatywa, to znaczy porozumienia gospodarczego w węższych ramach”.
- 293 28 października, raport chargé d'affaires poselstwa w Wiedniu 647
Wizyta ministra spraw zagranicznych Czechosłowacji „miała [...] utorować drogę do bliższych stosunków gospodarczych między Czechami a Austrią”.
- 294 30 października, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment) 649
Nominacja Sean Lestera na stanowisko wysokiego komisarza Ligi Narodów w Wolnym Mieście Gdańsku.
- 295 31 października, okólnik MSZ 653
„Od kilku miesięcy stosunki polsko-niemieckie weszły w fazę pewnego odprężenia zapoczątkowanego odbytą w maju b.r. rozmową ówczesnego Posła R.P. w Berlinie z Kanclerzem Hitlerem”.
- 296 2 listopada, raport ambasadora w Londynie 656
Minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii „powiedział [...], że jest również przeciwny szczegółowemu wypracowywaniu konwencji rozbrojeniowej w nieobecności Niemiec, bo po pierwsze, wypracowanie takiego projektu nie jest łatwe i mogą przytem ujawnić się niepożądane różnice między państwami, które biorą udział w konferencji, a po drugie – i to ważniejsze – cóż z tego, że projekt taki się wypracuje bez udziału Niemiec?”
- 297 2 listopada, sprawozdanie 659
Rozmowa ministra spraw zagranicznych z ambasadorem USA dotycząca problematyki niemieckiej i polskiej polityki informacyjnej – „Rząd amerykański posiada zupełnie pewne dane o dozbrojeniu się Niemiec w zakresie broni

LISTA DOKUMENTÓW

- lekkiej oraz niedość sprawdzone wiadomości co do fabrykacji broni ciężkiej”.
- 298 3 listopada, sprawozdanie urzędniczki Ministerstwa Przemysłu i Handlu 663
„Wyniki prac Komisji polsko-niemieckiej w zakresie oceny wzajemnych możliwości eksportowych i importowych po zniesieniu wojny celnej”.
- 299 3 listopada, pismo ambasadora przy Stolicy Apostolskiej [?] 667
„Przez znaczną część dzisiejszej audjencji rozmawiałem z Piusem XI o sprawach niemieckich. Papież mówił mi o konkordacie, który nazwał korzystnym dla Kościoła, o ile będzie dotrzymanym”.
- 300 3 listopada, telegram szyfrowy posła w Berlinie 669
Wycofanie niemieckich skarg z Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości – „Skargi z Hagi wycofali, bo nie chcą przed Trybunałem stawać w żadnej sprawie jako strona w charakterze członka Ligi Narodów”.
- 301 5 listopada, notatka posła w Berlinie 670
Instrukcja marszałka Piłsudskiego w sprawie rozmowy posła z kanclerzem Niemiec: „Marszałek nienależący do osób poddających się nastrojom niepokoju nie chciał by pogarszać atmosfery między naszymi krajami przez wprowadzanie w życie tych zarządzeń obronnych, zanim lojalnie nie zapyta się Kanclerza, czy Kanclerz nie mógłby wzmocnić tego naszego bezpośredniego zabezpieczenia, aby ubytek «reasekuracji ligowej» wyrównać”.
- 302 6 listopada, niepodpisana notatka 671
„Pan Marszałek Piłsudski po postawieniu Posłowi Lipskiemu szeregu pytań z dziedziny stosunków wewnętrznych Rzeszy udzielił mu instrukcji co do rozmowy z kanclerzem Hitlerem”.
- 303 6 listopada, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment) 671
„W związku z nową taryfą celną przeprowadzone zostały rokowania handlowe polsko-szwedzkie w Warszawie, zakończone [...] podpisaniem [...] protokołu normującego stosunki handlowe polsko-szwedzkie na okres 6-u miesięcy”.
- 304 6 listopada, raport attaché wojskowego w Rydze dla szefa Oddziału 673
II Sztabu Głównego
„Melduję, że w dniu dzisiejszym zostałem zaproszony do sztabu przez gen. Hartmanisa, z którym odbyłem dłuższą

LISTA DOKUMENTÓW

- rozmowę na temat ewentualnych zamówień lotewskich w Polsce i naszej pomocy w dziedzinie rozwoju tutejszego przemysłu wojennego”.
- 305 6 listopada, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment) 674
„Największą przeszkodą” w rozwiązaniu konfliktu o Gran Chaco, o którą „wszystko się rozbija i o którą rozbiły się obecne próby, jest niemożność określenia terytorjum podlegającego sporowi”.
- 306 8 listopada, raport ambasadora w Londynie 677
„Lord Beaverbrook od paru tygodni zarówno w swej prasie, jak i na publicznych zgromadzeniach rozpoczął gwałtowną kampanję przeciwko traktatowi gwarancyjnemu, podpisanemu przez W. Brytanję w Locarno w 1925 r.”
- 307 8 listopada, raport sekretarza generalnego delegacji na Międzynarodową Konferencję Rozbrojenia 680
„W dniu dzisiejszym odbyła się konferencja między przedstawicielami delegacyj Francji, Polski i Małej Entente’y [...]. Miała ona charakter normalnej wymiany poglądów między delegacjami”.
- 308 9 listopada, telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do posła w Berlinie 685
Instrukcja do rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Niemiec: „Poseł ma tylko z całym spokojem stwierdzić, że polityka niemiecka ostatniego okresu wprowadziła szereg nowych elementów w układ polityczny Europy i że nie są dla Polski zupełnie jasne cele i tendencje rządu niemieckiego”.
- 309 9 listopada, telegram szyfrowy posła w Berlinie 686
„Audjencja u kanclerza jest niestety w tym tygodniu fizycznie niemożliwą wobec tego, że kanclerz w różnych miastach Niemiec wygłasza mowy wyborcze, jeżdżąc samolotem, a w Berlinie tylko na czas przemówienia zatrzyma się w piątek. Kanclerz przyjmie Posła na początku przyszłego tygodnia”.
- 310 10 listopada, pismo posła w Bukareszcie do szefa Sztabu Głównego 687
„Rząd rumuński ma zasadnicze zastrzeżenia przeciwko ewentualnej dostawie dla Bułgarii samolotów pościgowych (P.Z.L.) i powołuje się w tym względzie na klauzule traktatu pokojowego”.

LISTA DOKUMENTÓW

- 311 10 listopada, raport posła w Berlinie 688
 Według ministra spraw zagranicznych Niemiec „mimo najlepszych chęci rządu niemieckiego przyznanie w obecnej chwili kontyngentu węgla dla Polski jest rzeczą niemożliwą zarówno ze względów gospodarczych, jak i wewnętrzno-politycznych”.
- 312 11 listopada, list delegata przy Lidze Narodów do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych 690
 Wzrost znaczenia Polski w pracach Międzynarodowej Konferencji Rozbrojeniowej – „Jest to rezultatem zmniejszenia się grona obradujących – a także przykrych doświadczeń, jakie już niejednokrotnie poczyniono w wypadkach, kiedy Polskę pominięto przy opracowywaniu poszczególnych decyzji”.
- 313 [przed 13 listopada], sprawozdanie korespondenta „Gazety Polskiej” w Kownie 694
 Sytuacja polityczna na Litwie: „Kwestja wileńska już dzisiaj nie jest jedyną w życiu Litwy, a bodaj że rozwój idzie w tym kierunku, że stanie się niezadługo nawet nie pierwszorzędną”.
- 314 13 listopada, notatka komisarza generalnego w Gdańsku 698
 Rozmowa z prezydentem Senatu Wolnego Miasta „miała charakter zasadniczy” – „Nadszedł czas, by aktywności Senatu w dziedzinie nowego ustawodawstwa gospodarczego i socjalnego przeciwstawić zasadnicze stanowisko polskie”.
- 315 13 listopada, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment) 700
 „Zmiany zainicjowane przez Holandję w dziedzinie polityki gospodarczej były obserwowane uważnie przez polskie czynniki rządowe”.
- 316 13 listopada, raport ambasadora w Rzymie 701
 „Po sześciu tygodniach urzędowania w Rzymie zaczynam się nieco orjentować w tutejszych nastrojach i opiniach [...]. Stosunek do Polski jest lepszy, aniżeli się spodziewałem, a o wiele bardziej przyjazny, jak to przypuszcza społeczeństwo polskie”.
- 317 [po 13 listopada], notatka naczelnika Wydziału Zachodniego 705
 Informacja chargé d'affaires ambasady Wielkiej Brytanii: „Rządy Belgijski, Francuski, Włoski i Czechosłowacki wyraziły zgodę na [...] zwrócenie się do swoich producentów aparatów lotniczych, żeby nie sprzedawały ich

LISTA DOKUMENTÓW

- ani Rządowi Niemieckiemu, ani instytucjom publicznym niemieckim”.
- 318 14 listopada, pismo ambasadora w Londynie 706
Zdaniem strony brytyjskiej w sprawie spłaty polskiego zadłużenia „dalsza prolongata bonów reliefowych będzie niemożliwa”.
- 319 15 listopada, raport posła w Bukareszcie 708
Zmiany w Rumunii – „Po kilku dniach przesilenia i nieudanych próbach utworzenia Rządu koalicji liberalów z frondą liberalną [...] Król powołał rząd czysto liberalny z p. Duca na czele”.
- 320 15 listopada, raport posła w Berlinie 713
Rozmowa z kanclerzem Niemiec: „Ja liczę się z Polską jako z realnością, której nic zmienić ani przekreślić nie może. Było może błędem poprzednich rządów, że tej realności nie dość rozumiały. Zarówno dla Niemiec Polska jest realnością, jak dla Polski Niemcy. Oba narody zmuszone są do życia obok siebie”.
- 321 [po 15 listopada], notatki posła w Berlinie 717
Przebieg listopadowych rozmów polsko-niemieckich: „Poufność przy tego rodzaju wystąpieniach była o tyle z naszej strony wskazana, iż urzędnicy A.A. stali nadal na swym negatywnym stanowisku względem Polski i wszelka niedyskrecja z mojej strony przed rozmową z samym Hitlerem mogła być łatwo przez nich wykorzystana w sensie dla nas ujemnym”.
- 322 16 listopada, okólnik ministra spraw zagranicznych 721
Kanclerz Niemiec w rozmowie z posłem w Berlinie „ponawiając oświadczenia o konieczności dla Niemiec liczenia się z egzystencją silnej Polski i jej prawami, oświadczył, że powstałe trudności winny być wyrównane przez poprawienie bezpośrednich stosunków polsko-niemieckich, a w szczególności przez stwierdzenie, że wszelkie użycie siły winno być wykluczone z tych stosunków”.
- 323 16 listopada, raport posła w Rydze 722
„W Kownie panuje ogromne przygnębienie z powodu pogarszającej się, coraz bardziej, atmosfery politycznej”.
- 324 17 listopada, niepodpisana notatka 725
Rozmowa ministra spraw zagranicznych z ambasadorem USA – wymiana poglądów na temat polsko-amerykańskich

LISTA DOKUMENTÓW

- stosunków gospodarczych i aktualnego stanu relacji polsko-niemieckich.
325	17 listopada, raport konsula w Kijowie		726
		„Zły stan ekonomiczny wsi ukraińskiej odbija się bardzo ciężko na ludności polskiej”.	
326	18 listopada, notatka chargé d'affaires a.i. ambasady przy Stolicy Apostolskiej	Zaniepokojenie Watykanu poprawą stosunków polsko-radzieckich.	729
327	18 listopada, raport chargé d'affaires a.i. ambasady przy Stolicy Apostolskiej	Trudności związane z pielgrzymką Polaków z Niemiec i audycją u papieża.	730
328	18 listopada, raport posła w Berlinie	Uzgodnienia w sprawie komunikatu prasowego po rozmowie z kanclerzem Niemiec – „Prasa niemiecka wiernie oddała komunikat podany przez agencję Wollfa”.	732
329	18 listopada, list posła w Sofii do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych	Sugestie w sprawie prowadzenia polskiej polityki zagranicznej: „wołałbym widzieć z naszej strony w stosunku do Niemiec politykę wyraźną, jasną i nazywającą rzeczy po imieniu”.	734
330	[po 18 listopada], sprawozdanie delegata przy Lidze Narodów	Spotkania z politykami francuskimi poświęcone rozbrojeniu i sytuacji międzynarodowej – „Pan Massigli wydawał się być b. zmaltretowany, a nawet zdezorjentowany. Poważniejszej dyskusji z nim nie podejmowałem”.	738
331	[po 19 listopada], wyciąg ze sprawozdania korespondenta „Gazety Polskiej” w Kownie (fragment)	Rozmowy z politykami litewskim: zdaniem premiera Litwy „Informacja wzajemna, ścisła i obiektywna jest rzeczą istotnie konieczną. Dlatego i my gotowi jesteśmy w zasadzie wysłać kogoś do Warszawy”.	741
332	20 listopada, notatka referenta w Gabinetie Ministra Spraw Zagranicznych	Delegat przy Lidze Narodów „komunikuje, że Biuro Konferencji Rozbrojeniowej ma się zebrać w środę,	745

LISTA DOKUMENTÓW

- zapewne celem uchwalenia odroczenia Komisji Głównej do stycznia”.
- 333 [po 20 listopada], niepodpisana notatka 746
 Minister spraw zagranicznych „poinformował Posła Owsiejenkę o fakcie rozmowy Kanclerza Hitlera z Posłem Lipskim, zaznaczając, że rozmowa ta i jej wynik w formie komunikatu Biura Wolffa nie były przedmiotem przednich negocjacji”.
- 334 21 listopada, list posła w Berlinie do naczelnika Wydziału Zachodniego 747
 Poseł von Moltke „poinformował mnie szczegółowo o swoich rozmowach warszawskich i zakomunikował propozycję węglową oraz krytykę zawartą w notatce doręczonej mu przez M.P. i H.”
- 335 21 listopada, raport chargé d'affaires a.i. poselstwa w Moskwie 749
 „Dnia 16 listopada, po dziesięciodniowych rozmowach i pertraktacjach wstępnych, prowadzonych przez Prezydenta Roosevelta z Litwinowym, nastąpił formalny akt uznania Sowietów przez Stany Zjednoczone”.
- 336 21 listopada, pismo chargé d'affaires poselstwa w Wiedniu 753
 „Kanclerz Dollfuss zakomunikował mi, że jakkolwiek z początku z niepokojem myślał o reperkusjach, jakie odprężenie polsko-niemieckie może mieć na ustosunkowanie się Niemiec do Austrii, to jednak wrażenia ostatnich dni każą mu przypuszczać, że również w stosunku do Austrii Niemcy będą obecnie dążyć do załagodzenia konfliktu”.
- 337 22 listopada, raport delegata przy Lidze Narodów 755
 Rozmowa z ministrem spraw zagranicznych Czechosłowacji – „P. Benesz skorzystał z tej sposobności, ażeby w b. obszernym jak gdyby referacie rozwinąć przede mną poglądy swoje nie tyle na wypadki bieżące, ile na całokształt sytuacji politycznej i na swoje do nich ustosunkowanie”.
- 338 22 listopada, raport ambasadora w Londynie 759
 „Komunikat o rozmowie Hitler–Lipski był dla Foreign Office niespodzianką i wywołał wrażenie dodatnie”.
- 339 [po 23 listopada], niepodpisana notatka 761
 Ocena aktualnej sytuacji w Europie w rozmowie ministra spraw zagranicznych z posłem ZSRR: „Przykładamy wagę do wytworzenia lepszej atmosfery w dziedzinie kontaktów wojskowych między Polską a Z.S.R.R.”

LISTA DOKUMENTÓW

340	24 listopada, raport posła w Pradze
Reakcje w Czechosłowacji na poprawę stosunków polsko-niemieckich – „Komunikat polski i komentarz Gazety Polskiej wywołały tutaj bardzo wielkie wrażenie”.	762
341	24 listopada, pismo posła w Berlinie
Impas w rozmowach rozbrojeniowych w związku z decyzją Niemiec o opuszczeniu prac Konferencji, „niemniej toczą się pewne nieobowiązujące narazie rozmowy na temat znalezienia wyjścia w sprawie rozbrojenia”.	764
342	25 listopada, list radcy ambasady w Paryżu do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych
Reakcje Francji na poprawę stosunków polsko-niemieckich – „Wrażenie [...] jest znacznie głębsze, niż w Warszawie nam się zdawało”.	766
343	28 listopada, raport posła w Moskwie
„Początkowe zaniepokojenie czynników sowieckich wywołane deklaracją Lipski–Hitler bardzo znacznie osłabło i dziś nie daje się już prawie odczuć”.	769
344	30 listopada, raport posła w Berlinie (z załącznikiem)
„Moltke ma [...] wyrazić Panu Marszałkowi pozdrowienia ze strony kanclerza i doręczyć przytem projekt niemiecki” deklaracji o niestosowaniu przemocy.	770
345	1 grudnia, raport attaché wojskowego poselstwa w Berlinie
Przekazanie francuskich danych o zbrojeniach Niemiec – „Materiały te naogół są zgodne z faktycznym stanem zbrojeń niemieckich”.	775
346	3 grudnia, list posła w Berlinie do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych
„Jeśli jednak chodzi o moją linię postępowania, to sprawa nie jest tak prosta, ponieważ, jak wyżej wspomniałem, każdy krok Poselstwa jest eskontowany na zewnątrz i nie wiem, jaka jest tutaj dyrektywa Ministerstwa i czy za silna akcja w Berlinie nie szkodzi na innych terenach”.	779
347	4 grudnia, list dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych do posła w Berlinie
„Zależy Ministrowi na tem, by Pan drogami, jakie sam uzna za stosowne, spowodował, ażeby w A.A. wiadziano, że Pan jest tu wezwany i że w przypuszczeniach Pańskich wyjazd ten jest zapewne w związku” z projektem deklaracji o niestosowaniu przemocy.	783

LISTA DOKUMENTÓW

348	4 grudnia, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment)
Udział delegacji polskiej w obradach madryckiej konferencji prasowej: „Po dwóch dniach dość bezplanowej dyskusji konferencja wyłoniła trzy komisje, które opracowały projekty uchwał powziętych następnie na plenum”.	784
349	4 grudnia, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment)
„Sytuacja wewnętrzna w Estonii wyjaśniła się nieco pod wpływem zapadłej ostatnio decyzji Związku Kombatan-
tów uznania się za partję i wzięcia udziału w wyborach zarówno komunalnych, jak i parlamentarnych”.	786
350	[po 4 grudnia], niepodpisana notatka
Rozmowa ambasadora Wielkiej Brytanii z ministrem
spraw zagranicznych: ambasador „pragnąłby poznać po-
glądy Rządu Polskiego na stosunki polsko-niemieckie
i niemiecko-francuskie w świetle ostatnich rozmów”.	787
351	[po 5 grudnia], notatka referenta Wydziału Zachodniego
Poseł Niemiec w rozmowie z ministrem przemysłu i han-
dlu, „podtrzymując swoją propozycję w sprawie węglowej,
wysunął projekt, aby w sprawie portów nastąpiło bezpo-
średnie porozumienie pomiędzy polskimi i niemieckimi
linjami okrętowymi”.	789
352	7 grudnia, pismo ambasadora w Londynie
Reakcje władz Wielkiej Brytanii na rokowania polsko-nie-
mieckie: „Trzeba pamiętać, że Anglicy są z natury nieufni,
powoli myślą i zmieniają poglądy tylko na podstawie fak-
tów i doświadczeń”.	790
353	7 grudnia, notatka radcy ambasady w Paryżu
Rozmowy z dyplomatą francuskim: „P. Massigli twierdził,
że ta akcja rządu polskiego wpłynęła w sposób deprymu-
jący na te sfery francuskie, które do rozmów francusko-
niemieckich nie chciały dopuścić”.	792
354	8 grudnia, okólnik ministra spraw zagranicznych
„Kompleks zagadnień bałkańskich nie leży w sferze bez-
pośrednich zainteresowań Polski, tem niemniej tendencją
polskiej polityki jest współdziałanie w odprężeniu stosun-
ków między państwami bałkańskimi”.	796
355	8 grudnia, raport ambasadora w Paryżu
Zdaniem radcy ambasady ZSRR „wysiłki Mussoliniego
zbliżenia Rosji do Niemiec natrafiły również na negatywne
stanowisko Litwinowa; rząd sowiecki jest zasadniczo	797

LISTA DOKUMENTÓW

- przeciwny interwencji Mussoliniego w tej sprawie, albowiem żadne pośrednictwa, jeśli chodzi o stosunki sowicko-niemieckie, są w Moskwie niepotrzebne”.
- 356 8 grudnia, raport sekretarza generalnego delegacji na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową 798
 Fiasko rokowań rozbrojeniowych – „niema na to żadnych danych, aby rozmowy między mocarstwami, prowadzone w drodze dyplomatycznej, mogły być uwieńczone jakimś pomyślnym rezultatem”.
- 357 11 grudnia, okólnik ministra spraw zagranicznych 800
 Konieczne działania propagandowe w związku z ogłoszeniem Pożyczki Narodowej.
- 358 12 grudnia, raport attaché wojskowego w Berlinie dla szefa Oddziału II Sztabu Głównego 801
 Niemieckie postulaty w zakresie dozbrojenia – widoczne „dążenie Niemców do powszechnej służby wojskowej oraz jednorazowe zasilenie rezerw podoficerów”.
- 359 13 grudnia, notatka zastępcy naczelnika Wydziału Prasowego 803
 Trudności w sprawie korespondentów niemieckich w Polsce i debitów prasowych.
- 360 [przed 14 grudnia], notatka kierownika referatu naukowego 805
 „Nauczeni smutnemi doświadczeniami ubiegłych lat kilkunastu stajemy wobec konieczności radykalnej rewizji naszego stosunku do kolonii polskiej w Harbinie”.
- 361 14 grudnia, telegram szyfrowy posła w Moskwie 807
 Propozycja ludowego komisarza spraw zagranicznych w sprawie deklaracji bałtyckiej: „ZSRR i Polska występują ze wspólną deklaracją o ich kategorycznym zdecydowaniu ochraniać i bronić pokoju we wschodniej Europie”.
- 362 14 grudnia, pismo chargé d'affaires a.i. ambasady w Waszyngtonie (z załącznikiem) 808
 Sprawa odłożenia płatności kolejnej raty polskiego zadłużenia w USA: „Nadmieniam, iż jedynie Finlandja (podobnie jak w czerwcu b.r.) uiściła pełną ratę grudniową”.
- 363 14 grudnia, telefonogram ministra skarbu do ambasady w Londynie 810
 „Rząd Polski nie ma wciąż jeszcze możliwości podjęcia obsługi bonów reljefowych i dlatego zmuszony jest prosić o dalsze odroczenie płatności”.

LISTA DOKUMENTÓW

364	14 grudnia, raport chargé d'affaires a.i. ambasady w Waszyngtonie
Wzmoczona działalność propagandowa ambasadora Niemiec w USA.	812
365	15 grudnia, raport ambasadora w Paryżu
Minister spraw zagranicznych Czechosłowacji „rozwoził się obszernie na temat nadzwyczaj ufnych, bliskich i serdecznych stosunków Czechosłowacji wogóle i swoich oświadczeń z Francją oraz nad zupełną solidarnością interesów Francji i Czechosłowacji”.	813
366	[przed 16 grudnia], instrukcja ministra spraw zagranicznych dla posła w Berlinie

Sprawa niemieckiego projektu deklaracji o niestosowaniu przemocy: „Forma przedłożonego przez stronę niemiecką dokumentu jest pewnym novum. Naogół forma ta nie wywołuje zastrzeżeń”, natomiast „treść dokumentu [...] wymaga gruntownej analizy”. | 815 |
| 367 | 16 grudnia, list posła w Berlinie do ministra spraw zagranicznych
Rozmowa z ministrem spraw zagranicznych Niemiec na temat aktu nawigacyjnego dla Odry i projektu deklaracji o niestosowaniu przemocy, który „jest przedmiotem starannych badań ze strony naszego Ministerstwa Spraw Zagranicznych”. | 816 |
| 368 | 18 grudnia, list posła w Berlinie do ministra spraw zagranicznych
Zdaniem ministra propagandy Niemiec „niebezpieczeństwo komunizmu zmusza właśnie Niemcy do szukania zbliżenia z Polską i z tego punktu widzenia stosunki polsko-niemieckie mają zupełnie zasadnicze znaczenie”. | 820 |
| 369 | 18 grudnia, pismo posła w Belgradzie
„Rząd jugosłowiański uważa Anschluss za wielkie niebezpieczeństwo dla status quo Środkowej Europy”. | 824 |
| 370 | 18 grudnia, raport komisarza generalnego w Gdańsku
„Sprawa rozwiązania Volkstagu, nowych wyborów oraz ewentualnej zmiany konstytucji Wolnego Miasta nie przestała być wprawdzie kwestją aktualną, jednakże termin jej przeprowadzenia zdaje się ulegać pewnej zwłoce”. | 827 |
| 371 | 19 grudnia, pismo delegata na Międzynarodową Konferencję Rozbrojeniową

Projekt powołania komitetu kontroli wydatków wojskowych „nie można przyjąć, gdyż niemógłby on obecnie | 830 |

LISTA DOKUMENTÓW

- dotyczyć ani Niemiec, ani Rosji jako nieczłonków Ligi Narodów, a więc nie dawałby niezbędnej wzajemności”.
- 372 20 grudnia, sprawozdanie MSZ (fragmenty) 833
„W roku 1928 rozpoczęta została wśród społeczeństwa Polskiego propaganda za uzyskaniem przez Państwo własnego terenu kolonialnego”.
- 373 20 grudnia, pismo posła w Berlinie 840
„Przy studjum nad projektem polsko-niemieckiej deklaracji nasz resort natknął się na pewne punkty, które pragnąłby przedwstępnie wyjaśnić”.
- 374 22 grudnia, telegram szyfrowy ministra spraw zagranicznych do posłów w Rydze, Tallinie i Helsinkach 843
Instrukcja w sprawie deklaracji bałtyckiej: „Nie chcąc w myśl zasad naszej polityki wypowiadać się w sprawach państw trzecich bez ich zgody i wiadomości zapytujemy poufnie tamtejszy rząd, jak odnosiłby się do tego rodzaju enuncjacji i czy nie podnosi przeciw niej zastrzeżeń”.
- 375 22 grudnia, pismo posła w Pradze 844
„Niezorientowanie się opinii polskiej w odrębności narodowej i kulturze Słowaków – wywołuje na Słowaczczyźnie pewne rozgoryczenie”.
- 376 24 grudnia, telegram szyfrowy posła w Moskwie (wysłany z Warszawy) do poselstwa 845
„Proszę zakomunikować Litwinowowi osobiście, iż Minister Beck przyjął życzliwie jego uprzejmą sugestję odbycia w bliskiej przyszłości rewizyty w Moskwie”.
- 377 26 grudnia, telegram szyfrowy radcy poselstwa w Moskwie 846
„Litwinow pragnąłby ogłoszenie deklaracji [bałtyckiej] jaknajbardziej przyspieszyć”; zróżnicowane reakcje Litwy, Łotwy, Estonii i Finlandii w sprawie projektu.
- 378 26 grudnia, pismo konsula w Bombaju 847
Tragiczna sytuacja uciekinierów z ZSRR przebywających w Indiach.
- 379 27 grudnia, raport komisarza generalnego w Gdańsku (z załącznikiem) 849
Krytyczne uwagi do projektu oświadczenia Senatu o prowadzeniu przez Polskę spraw zagranicznych Wolnego Miasta.

LISTA DOKUMENTÓW

- 380 27 grudnia, telegram szyfrowy posła w Helsinkach 851
Negatywna reakcja Finlandii na planowane ogłoszenie deklaracji bałtyckiej.
- 381 28 grudnia, pismo ambasadora w Londynie 852
Trudności w osiągnięciu porozumienia z Międzynarodowym Komitetem Bonów Reliefowych w sprawie zawieszenia spłaty polskiego zadłużenia
- 382 28 grudnia, polski projekt polsko-niemieckiej deklaracji o niestosowaniu 854
przemocy
„Rząd Polski i Rząd Niemiecki uważają, że nastąpił moment, aby rozpocząć nowy okres w stosunkach politycznych polsko-niemieckich przez bezpośrednie porozumienie się jednego państwa z drugim”.
- 383 30 grudnia, notatka posła w Berlinie 855
„Minister polecił mi wspólnie z prof. Makowskim wprowadzić do projektu niemieckiej deklaracji o nieagresji odpowiednie poprawki”.
- 384 30 grudnia, Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica (fragment) 856
„Przed kilku tygodniami prasa światowa podała wiadomość o utworzeniu w Fuczow, głównem mieście prowincji Fukien (Fudzian) w Chinach południowych, nowego «ludowego rządu rewolucyjnego», pretendującego do wyrażania woli i opinii całego narodu chińskiego”.